

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra liturgické teologie

Ladislav Pohl
Teologické nauky

**Pokoncilní úprava liturgického prostoru
kostela svatého Jakuba Staršího ve
Veverské Bítýšce**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Dr. Pavel Kopeček, Th. D.

OLMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem
přitom pouze uvedené prameny a literaturu.

.....
Ladislav Pohl

Ve Veverské Bítýšce dne 6. listopadu 2023

Děkuji doc. Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D. za odborné vedení práce a poskytnutí cenných rad i podnětů zejména při uspořádání práce a při volbě vhodné literatury. Dále děkuji PhDr. Petrovi Krátkému za opravu pravopisných a stylistických chyb. Děkuji také všem pamětníkům za poskytnuté informace. A v neposlední řadě patří mé poděkování i mé rodině a přátelům za trpělivost a podporu.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o historii kostela svatého Jakuba Staršího ve Veverské Bítýšce, potažmo pak krátce i o historii celé farnosti. Dále se zabývá průběhem zavádění liturgické reformy po II. vatikánském koncilu, především vzhledem k liturgickému prostoru. Jsou popsány jednotlivé součásti liturgického prostoru, jejich historie a současné předpisy. Poté je s předpisy srovnán současný liturgický prostor ve veverskobítýšském kostele. Práce navrhuje vlastní řešení interiéru, aby co nejlépe odpovídal předpisům.

Klíčová slova

Liturgický prostor, liturgie, liturgická reforma, kostel, presbytář, loď, svatostánek, oltář, ambon, sedes, zpovědní místnost, křtitelnice, úprava, návrh.

Annotation

This bachelor thesis deals with the history of the Church of St. James the Great in Veverská Bítýška, including a brief overview of the history of the entire parish. It then examines the process of implementing the liturgical reform after the Second Vatican Council, particularly with regard to the liturgical space. The individual components of the liturgical space, their history and current regulations, are described. The current liturgical space in the Veverská Bítýška church is then compared to the regulations. The thesis proposes its own solution for the interior to best meet the regulations.

Keywords

Liturgical space, liturgy, liturgical reform, church, presbytery, nave, tabernacle, altar, ambo, sedes, confessional, baptismal font, modification, proposal.

Obsah

Anotace.....	4
Klíčová slova.....	4
Annotation.....	5
Keywords.....	5
Úvod.....	7
1 Stručná historie kostela a farnosti.....	8
1.1 Dějiny do II. vatikánského koncilu.....	8
1.2 Dějiny od II. vatikánského koncilu.....	18
2 Úpravy ve Veverské Bítýšce po II. vatikánském koncilu.....	21
2.1 Liturgická reforma na celocírkevní úrovni.....	21
2.2 Liturgická reforma na státní úrovni.....	22
2.3 Liturgická reforma na národní úrovni.....	24
2.4 Liturgická reforma v brněnské diecézi.....	25
2.5 Úpravy ve Veverské Bítýšce dle písemných pramenů.....	28
2.6 Úpravy ve Veverské Bítýšce dle pamětníků.....	29
2.7 Úpravy ve Veverské Bítýšce provedené v současnosti.....	30
2.8 Srovnání s liturgickým prostorem v kostele v Brně – Židenicích.....	31
3 Obecně o liturgickém prostoru.....	33
3.1 Stručná historie.....	33
3.1.1 Oltář.....	33
3.1.2 Místo pro četbu z Písma svatého.....	34
3.1.3 Místo pro předsedajícího.....	35
3.1.4 Svatostánek.....	35
3.1.5 Místo pro udělování svátostí křtu a smíření.....	36
3.1.6 Místo pro zpěváky.....	37
3.1.7 Věže a zvony.....	37
3.2 Současné předpisy.....	37
3.2.1 Presbytář a loď.....	38
3.2.2 Oltář.....	38
3.2.3 Ambon.....	39
3.2.4 Sedes.....	40
3.2.5 Prostor pro scholu a kůr.....	40
3.2.6 Adorační a další kaple.....	41
3.2.7 Místo pro udělování svátostí křtu a smíření.....	41
3.2.8 Prostory s proměnlivou funkcí.....	42
4 Budoucnost liturgického prostoru ve Veverské Bítýšce.....	43
4.1 Současná úprava a srovnání s předpisy.....	43
4.2 Návrh změn.....	46
Závěr.....	48
Bibliografický seznam.....	49
Prameny.....	49
Literatura.....	49
Časopisy.....	50
Internetové zdroje.....	50
Vysokoškolské práce.....	51
Seznam zkratk.....	52

Úvod

Rozhodl jsem se, že ve své bakalářské práci se budu věnovat liturgickému prostoru v kostele sv. Jakuba Staršího ve Veverské Bítýšce. K tomuto tématu mě přivedlo několik faktorů. Jednak jsem v této farnosti vyrostl a ve zdejší kostele jsem dlouhá léta ministroval, proto mi zdejší chrámový prostor byl vždy blízký. Dále jsem ve svém dosavadním životě slyšel vícero vzpomínek na úpravy, které zde nastaly v prvních letech po II. vatikánském koncilu. Proto jsem je chtěl více zmapovat. A v neposlední řadě mě zaujaly i úpravy, které byly provedeny už za mého života. Chtěl jsem zjistit formou studia, do jaké míry byly oprávněné a jestli by si nevyžadovaly nějakou revizi.

V první kapitole se budu zabývat historií jak samotného kostela, tak i farnosti. V další podkapitole se budu zabývat zvlášť období od II. vatikánského koncilu.

Druhá kapitola bude zaměřena na liturgickou reformu. Popíši, jak se vyvíjela na jednotlivých úrovních od celocírkevní, přes celostátní, národní a diecézní a na závěr se zaměřím na to, jak byla provedena v kostele ve Veverské Bítýšce. Již na začátku seznamování se s tématem jsem byl přiveden k tomu, že by bylo vhodné se zabývat krátce i liturgickým prostorem kostela v Brně-Židenicích, proto mu věnuji samostatnou podkapitolu.

Ve třetí kapitole popíši alespoň stručně jednotlivá místa chrámových prostorů a jejich historii. Následně představím, jaké jsou pro bohoslužebný prostor současné předpisy.

Ve čtvrté kapitole zhodnotím, do jaké míry odpovídá současné uspořádání bítýšského farního kostela předpisům. A zaměřím se na to, jak by se mohl proměnit, aby odpovídal předpisům, co by bylo třeba záhodno změnit.

Ve své práci budu v historické části vycházet především z knihy *Paměti panství Veverského* od Karla Eichlera, dále pak z části zpřístupněné kroniky farnosti Veverská Bítýška. Cenným zdrojem informací pro část zabývající se liturgickou reformou II. vatikánského koncilu bude jistě kniha *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma* od Pavla Kopečka. A v neposlední řadě jistě i diecézní archiv Biskupství brněnského a v něm uložené dokumenty o Diecézní liturgické komisi. V kapitole zabývající se obecně liturgickým prostorem budu vycházet především z knih *Obnovená liturgie* od Ladislava Pokorného, *Liturgika* od Adolfa Adama a knihy *Liturgický prostor* od Tomáše Černouška. Současné předpisy jsou obsaženy především ve *Všeobecných pokynech k Římskému misálu* a v předpisech, které vydala Česká biskupská konference.

1 Stručná historie kostela a farnosti

Veverská Bítýška leží vedle Brna na konci Brněnské přehrady, patří do brněnské diecéze a to ihned po jejím vzniku.¹ V obci se nachází farní kostel sv. Jakuba Většího, dále k farnosti patří i kaple Nanebevzetí Panny Marie poblíž hradu Veveří. V současnosti k farnosti patří i obec Hvozdec, v které se nachází malá kaple Navštívení Panny Marie, a obec Chudčice, v níž stojí od roku 1996 nová kaple Povýšení sv. Kříže. Do katastru obce Chudčice patří i starobylé poutní místo Tři kříže, kde stávala poutní kaple zasvěcená sv. Kříži, vysvěcená pravděpodobně sv. Hyacintem.² Ta byla na rozkaz císaře Josefa II. v roce 1784 zrušena a zbořena.³ Na jejím místě dnes stojí jen tři kamenné kříže. Od roku 1856 k nim vede křížová cesta. Ve stejném roce byla i v údolí pod křížovou cestou vystavěna kaplička Panny Marie Pomocnice nad pramenem vody.⁴ Každoročně v červnu u ní bývá slavena poutní mše svatá, obvykle i po společné modlitbě křížové cesty.

1.1 Dějiny do II. vatikánského koncilu

První písemná zmínka o obci je z roku 1376, další až z roku 1446.⁵ Již od nejstarších dob je bytostně spjata s blízkým hradem Veveří, od něhož pochází i její jméno. Jméno Veveří je podle tradice odvozeno od zvířete veverka, které v původní nezdobnělé formě znělo *vevera*.⁶ Ovšem našel jsem i verzi, že je ten název odvozen od *vera*, což znamená víra.⁷ Původ jména Bítýška se těžko určuje, možná by se dal odvodit od *bytů*.⁸

Pokud se podíváme konkrétně na historii farnosti, tak nejstarší zmínkou bude ta z roku 1240, kdy na listině, kterou král Václav II. potvrdil statky tišnovského kláštera⁹, je mezi svědky uveden Jakub z Veveří. Jednalo se pravděpodobně o plebána¹⁰ a to buď přímo ve Veverské Bítýšce nebo u kaple Matky Boží, jež stojí nedaleko od hradu. Pravděpodobnější je druhá varianta. Pro ni mluví to, že ona kaple pochází nejpozději ze 13. století¹¹. Tato kaple byla nejspíše i původně farním kostelem pro obec Veverská Bítýška.¹² Samotná farnost je s určitostí historicky doložena až roku 1481, kdy

1 Stalo se tak v r. 1777 kdy byla zřízena brněnská diecéze vyčleněním určitého území z diecéze olomoucké a tato povýšena na arcidiecézi.

2 srov. EICHLER, Karel. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*. Brno: Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje, 1887, s. 185.

3 srov. tamtéž, s. 190.

4 srov. tamtéž, s. 193-194.

5 srov. REIMER, Radim a VALEŠ František. Historie. In: *Veverská Bítýška - oficiální stránky města* [online], [cit. 2023-10-21]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/page.php?section=historie&show=historie>.

6 srov. EICHLER, Karel. *Paměti panství Veverského*. Reprint původního vydání knihy, vytištěné vlastním nákladem autora, Brno 1891. Veverská Bítýška: Obecní úřad, 1995, s. 11.

7 srov. REIMER, Radim a VALEŠ František, cit. d.

8 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 5.

9 Jedná se o dnešní klášter Porta Coeli v Předklášteří u Tišnova.

10 Což byl ve středověku výraz, který se používal pro označení faráře.

11 Snoubí se v ní několik stavebních slohů a nejstarší je románský, který se právě používal do 13. století.

12 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 17.

zdejší farní obročí patřilo kanovníkům brněnské kapituly, veškeré zdejší farní desátky pobíral kanovník Martin z Falkenstein. Farářem v té době tu byl jistý Jiří, který v roce 1482 odešel do Vysokých Popovic.¹³

V roce 1517 vystoupil Martin Luther, jako reakce na to v rámci tzv. *reformace* vznikají protestantské církve. I v Bítýšce od první poloviny 16. stol. začalo postupně převládat protestantství nad katolictvím.¹⁴ Na začátku 17. stol. je doloženo několik nekatolických duchovních, za jejichž působení byla začátkem 17. století postavena budova fary.¹⁵ V roce 1633 byl sice ustanoven katolický farář Jan Sadlický, ovšem na pokatoličtění zdejší obce to nemělo velký vliv, stále zde zůstával protestantský duchovní.¹⁶ Poté Bítýšku spravovali ještě postupně dva kněží, pravděpodobně ale zde nebyli ustanoveni jako faráři a Bítýška byla přifařena k jiné farnosti. Až v roce 1638 byl jmenován farářem P. Jiří Havranský. Tím definitivně skončila éra nekatolických pastorů. Po něm zde byl farářem P. Petr Božský (1642-1648).¹⁷

Co se týče kostela samotného, tak o prvním kostele ve Veverské Bítýšce toho není mnoho známo. Kdy byl postaven, nevíme. Víme jen, že byl malý, na délku měřil 7 sáhů, na šířku 4 sáhy.¹⁸ Rovněž tak se do dnešních dob nepodařilo zjistit, kde přesně stál.¹⁹ Zasvěcen byl sv. Jakubovi Většímu, z čehož by se dalo usuzovat, že původními obyvateli obce byli horníci, ovšem v 15. stol. už Bítýšku s určitostí obývali rolníci.²⁰ V době třicetileté války Švédové poničili celou obec i kostel a rozlity byly i zvony.²¹ Proto v roce 1648 pořídil farář P. Valentin Pirchalius (1648-1649) dva nové zvony, oba byly zasvěceny Panně Marii. Na větším z nich je vyobrazena tzv. Malá Kalvárie. Dle nápisu na něm ho dalo ulít městečko Veverská Bítýška. Menší z nich slouží dnes jako tzv. umíráček a je na něm vyobrazena Panna Maria stojící na půlměsíci a mající v náručí Ježíška. Tento zvon byl ulit nákladem Rudolfa z Teufenbachu, tehdejšího majitele panství Veveří.²²

Švédové obléhali i hrad, ten se ubránil, ale zpusťována byla kaple na Veveří.²³ Vzhledem k tomu, že v té době se u ní ještě nacházel farní hřbitov, bydleli tam i poustevníci, kteří se starali o kapli i hřbitov. Proto v roce 1652 tehdejší farář P. Adam Chalupa (1649-1653) zorganizoval sbírku na obnovu kaple i kostela. Zajistil ji tehdejší poustevník Jiří Krátký. Stejná sbírka se konala i za pů-

13 srov. tamtéž, s. 45-46.

14 srov. tamtéž, s. 58-59.

15 srov. tamtéž, s. 88.

16 Důvodem je především to, že Bítýška byla oním zmíněným knězem spravována až z Rosic. Srov. tamtéž, s. 90.

17 srov. tamtéž, s. 102-103.

18 Což by, převedeno na dnešní míru, mohlo být tak 14 x 8 metrů. Srov. BRYCHTA, Milan. Záhada původního kostela. *Zpravodaj města Veverská Bítýška*. 2022, č. 4, s. 10.

19 Možností by mohlo být vícero, podrobněji o tom pojednává: Tamtéž, s. 10-11, pokračování pak: BRYCHTA, Milan. Záhada původního kostela. *Zpravodaj města Veverská Bítýška*. 2023, č. 1, s. 16.

20 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 45.

21 srov. tamtéž, s. 109.

22 srov. SEIFERTOVÁ, Šárka. *Zvony kostela svatého Jakuba ve Veverské Bítýšce*. Ostrava, 1999. Seminární práce. Filosofická fakulta Ostravské univerzity, obor dějiny umění a péče o kulturní dědictví, s. 7-8.

23 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 109.

sobení faráře Jana Bohumíra Gellera (1654-1660) v roce 1655.²⁴ Roku 1797 poustka u kaple, v níž poustevníci bydleli, spadla a už nebyla obnovena.²⁵

Vraťme se opět hlavně ke kostelu. V roce 1653 byl duchovním správcem farnosti P. Jakub Bernard Urbánek, jenž opravoval škody na kostele, které na něm napáchala švédská vojska.²⁶ Co se týká vybavení kostela, tak farář Jan František Mader (1660-1662) nechal v roce 1662 zhotovit kamennou křtitelnicí, která se zachovala až do dnešní doby. Na okraji vodní nádržky je vytesáno: Ao 1662 C. R. D. J. F. M. +. Nicméně učinil tak až po vizitaci, která pro něj vyšla nepříznivě.²⁷ Po něm nastoupil nějaký P. Vavřinec. O rok později zde působil jistý P. Bartoloměj, i on se snažil pomoci kostelu a kapli Matky Boží formou sbírky, jež také nejspíš mnoho nevynesla. Po něm mezi lety 1665-1667 byl zdejším farářem Jiří František Karel Ptáček.²⁸

Po tomto období rychle se střídajících kněží nastoupil do farnosti v roce 1667 P. Valentin Bernard Jestřábský.²⁹ Tento kněz zde působil nejdéle za celou dobu historie farnosti a to necelých 53 let. Co se týče správy farnosti, tak mezi lety 1686-1697 byly dočasně přifařeny i obce Chudčice a Sentice.³⁰ V roce 1674 pořídil novou matriku.³¹ Tentýž rok vymohl výsadu plnomocných odpustků pro kostel o jeho titulární slavnosti.³² Pokud jde o samotný kostel, tak v roce 1669 byl vybudován boční oltář bolestného Krista.³³ Druhý boční oltář, který byl zasvěcen bolestné Panně Marii, byl zbudován r. 1684.³⁴ Diecézní komise, která kostel navštívila, došla v roce 1678 k závěru, že je kostel pro tehdejších 544 bítýšských a 220 říčanských farníků³⁵ malý, proto následujícího roku byly k lodi přistavěny dvě boční kaple a dřevěná věž byla nahrazena věží zděnou.³⁶ Do ní byly zavěšeny dva zvony z roku 1648, o nichž jsem se již zmiňoval. K nim přibyl roku 1693 třetí zvon zasvěcený sv. Jakubovi. Ten je i největší.³⁷ Snahou P. Jestřábského bylo i poříditi nový oltář do kaple Matky

24 srov. tamtéž, s. 113-116.

25 srov. tamtéž, s. 114.

26 srov. Vznik farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2007, č. 2, s. 6.

27 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 119.

28 srov. Vznik farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2007, č. 2, s. 6.

29 Dle různých zpráv o něm to byl velice příkladný kněz a činorodý spisovatel. Sepisoval homilie, kterými se velice zasloužil o duchovní povznesení farnosti. Jeho nejznámějším dílem je *Vidění rozličné sedláčka sprostného*. Na farní budově mu byla odhalena v roce 1969 pamětní deska, kterou požehnal biskup Karel Skoupý. Srov. BALABÁNOVÁ, Magda. Farář P. Valentin Bernard Jestřábský. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2009, č. 2, s. 2-3.

30 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 152-153.

31 On sám na její druhé straně píše, že „stará matrika byla hanebně pořežána a potrhána.“ Srov. tamtéž, s. 143.

32 srov. tamtéž, s. 143.

33 srov. tamtéž, s. 124.

V tehdejší době se kostely či jejich vybavení budovalo za finanční pomoci šlechty, byla to forma tzv. mecenášství. Nejinak tomu bylo i v případě tohoto oltáře. Jeho zbudování zajistila na popud P. Jestřábského tehdejší majitelka panství Veveří Marie Maxmiliána Terezie hraběnka Collalto.

34 Stál na evangelní straně, zaplatil ho Ondřej Kupec, řezník a tehdejší bítýšský primátor. Srov. tamtéž, s. 143 a 196.

35 Říčany u Brna spadaly pod farnost ve Veverské Bítýšce až do roku 1774. Srov. tamtéž, s. 308.

36 srov. tamtéž, s. 148-149.

37 srov. SEIFERTOVÁ, Šárka, cit. d., s. 8.

Boží, proto v r. 1697 uspořádal za tímto účelem sbírku. P. Jestřábský zemřel o Vánocích roku 1719 v Říčanech přede mší svatou a pohřben byl v tehdejší kostele v Bítýšce.³⁸

Jeho nástupcem se stal P. Václav František Antonín Koryčanský (1720-1730). Byl prvním zdejší farářem, který měl přidělené kooperátory. Vystřídali se tu postupně během deseti let jeho služby tři.³⁹

Za dalšího z Jestřábského nástupců, P. Petra Vojtěcha Vybírala (1730-1732), byla roku 1731 přestavěna a zvětšena farní budova. A roku 1732 byl kostelu od tehdejšího polesného Karla Hausknechta darován nejmenší zvon, tzv. umíráček, zasvěcený sv. Janu Nepomuckému.⁴⁰ Ovšem není známo, co dál se s tím zvonem stalo. Nenašel jsem o něm další zprávy a dnes se ve věži nena-chází.

Jak jsem zmiňoval již dříve, pochovávalo se v té době na hřbitově u kaple Matky Boží na Veveří. Jen někteří vážení lidé, mezi které patřili kněží či jejich rodina, byli pochováni přímo v kostele sv. Jakuba před oltářem. Až farář Jan Alois Straufuss (1732-1747) nechal některé děti pohřbívat přímo u kostela sv. Jakuba, avšak není známo, ve kterém přesně místě. Pohřbívalo se tam mezi lety 1732-1771. Ale nejednalo se o řádný hřbitov, pohřbeny tam byly opravdu jen děti.⁴¹

Mezi jedny z nejvýznamnějších bítýšských farářů můžeme jistě počítat P. Václava Josefa Wolfa (1747-1774), který do Bítýšky nastoupil jako kooperátor za faráře Straufusse a po jeho odchodu do Rosic byl jmenován zdejší farářem. Působil zde dohromady 41 let. V roce 1747 byla asi největší povodeň v dějinách obce, ale díky duchapřítomnému a odvážnému jednání P. Wolfa se kostelu nic závažného nestalo.⁴² Nicméně hlavně se projevilo jeho nadání stavitelské. Z jeho díla je třeba jmenovat opravu kaple na Veveří⁴³, stavbu nového kostela v Říčanech⁴⁴, dále pak přestavbu fary a její zvýšení o první patro.⁴⁵ Nicméně pro naši práci je nejvýznamnějším jeho poslední počín a to stavba nového kostela sv. Jakuba. S ní započal v roce 1771, i když měl v té době již 71 let a byl tedy na tu dobu již starý. Dokončení stavby se nedožil, zemřel v roce 1774, kdy byla stavba teprve v polovině.⁴⁶

Pokračování stavby se ujal nový farář P. Tomáš František Kubečka (1774-1784), jenž tu půso-bil už za faráře Wolfa jako kooperátor. Kvůli nedostatku financí šla výstavba pomalu, v roce 1775

38 V roce 1730 byl v kostele umístěn i jeho obraz s latinským náhrobním nápisem obsahujícím jeho životopis. Do dnešních dob se obraz dochoval na faře a opis nápisu ve farní kronice. Srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 183-184.

39 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-25], s. 214. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI214>.

40 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 193-194.

41 Mělo by se jednat asi o 84 dětí. Srov. tamtéž, s. 197.

42 srov. tamtéž, s. 245.

43 srov. tamtéž, s. 257.

44 Byl vystavěn mezi lety 1754-1763. Srov. tamtéž, s. 262 a 292.

45 Učinil tak v roce 1769. Srov. tamtéž, s. 298.

46 Bez zajímavosti jistě ovšem není, že již v letech 1744 a 1747 za P. Straufusse byly vyčleněny určité finance na stavbu nového kostela, ovšem z jeho stavby patrně v souvislosti s přeložením P. Straufusse sešlo. Srov. tamtéž, s. 300-301.

byla stavba jen zastřešena.⁴⁷ I když byla uspořádána na Moravě sbírka, tak ta také mnoho nevynesla, proto v roce 1777 byla věž nového kostela prozatímně zakryta došky. A stejně tak střecha starého, který v té době ještě sloužil.⁴⁸ Tato situace byla vyřešena tím, že vedení obce v roce 1781 odkoupilo některé farní pozemky a za ně poskytlo potřebné finance i stavební materiál na dostavbu.⁴⁹ Díky tomu 6. října 1782 byly v novém kostele slouženy první bohoslužby. Ranní mši svatou sloužil P. Kubečka. Slavnostní hrubou mši svatou sloužil kuřimský farář P. Josef Bedřich Troppe, kázání měl tehdejší bítýšský kooperátor P. Jan Friedl.⁵⁰ Co se týče toho, jak kostel tehdy vypadal, tak víme jen, že měl sakristii, byl vydlážděn cihlami a omítnut. Ve věži nad presbytářem byl pověšený malý zvoněk k pozdvihování, který byl zasvěcen sv. Floriánovi.⁵¹ V roce 1783 byly postaveny druhá sakristie a kůr. Ze zrušeného kláštera sv. Anny v Brně⁵² byly v roce 1783 zakoupeny varhany.⁵³ Nicméně z nich je zachována pouze skříň, vlastní nástroj byl zhotoven neznámo kdy Janem Mudrochem z Tišnova, požehnány byly v roce 1912.⁵⁴ P. Kubečka je posledním pochovaným v kostele sv. Jakuba. Zemřel na začátku roku 1784, od srpna téhož roku byly zrušeny krypty a hřbitovy uvnitř obcí.⁵⁵ Tudíž se pohřbívalo dále pouze na hřbitově u kaple Matky Boží.⁵⁶

Za dalšího faráře, P. Jana Antonína Friedla (1784-1809), byla v roce 1784 dostavována věž nad vchodem, aby do ní byly přeneseny zvony ze starého kostela.⁵⁷ Až v roce 1798 byla dána kostelu venkovní fasáda.⁵⁸ V roce 1804 vykonal biskup Vincenc Josef kníže Schrattenbach ve farnosti generální vizitaci.⁵⁹ Oltář byl pořízen v roce 1808 dle návrhu Ondřeje Schweigla z Brna, do té doby tam byl prozatímní nedokončený s obrazem Ukřižovaného Krista.⁶⁰ Oltářní obraz sv. Jakuba namaloval brněnský malíř František Werner v roce 1804.⁶¹ V roce 1804 jsou první zmínky o soše sv.

47 srov. tamtéž, s. 309-310.

48 srov. tamtéž, s. 322.

49 srov. tamtéž, s. 324.

50 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-25], s. 485. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI485>.

51 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 325.

52 Klášter dominikánek, který zrušil 1782 císař Josef II., stál v místech dnešní Fakultní nemocnice u sv. Anny na Pekařské ulici. Srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-25], s. 485. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI485>.

53 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 330.

54 srov. BALABÁNOVÁ, Magda. Varhany a varhaníci. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2005, č. 1, s. 4-5.

55 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 331.

56 Zajímavostí jistě je, že hrabě Prosper ze Sinzendorfu, tehdejší majitel panství, chtěl kapli v r. 1791 zbořit. Nicméně nebylo nalezeno až do r. 1794 vhodné místo pro nový hřbitov, proto z toho sešlo. Srov. tamtéž, s. 338.

57 srov. tamtéž, s. 332.

58 srov. tamtéž, s. 336.

59 Srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-25], s. 569. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI569>.

Jedná se o první zmínku o vizitaci brněnského biskupa ve farnosti, kterou jsem našel.

60 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 367-368.

61 Srov. FORETNÍK Jan. Farní kostel sv. Jakuba. In: *Veverská Bítýška - oficiální stránky města* [online], [cit. 2023-10-26]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/page.php?section=turistika&show=kostel>.

Jana Nepomuckého nacházející se v parčíku před kostelem. Ale pravděpodobně pochází z 18. století.⁶²

Po odchodu P. Friedla do Šaratic se stal zdejším duchovním správcem P. Jan Penninger (1809-1819). Za jeho působení v roce 1815 byl např. dán nový kříž na věž farního kostela nebo opět částečně opravena kaple na Veveří.⁶³ Dále roku 1817 byly na kostelní věž vráceny hodiny, jež bývaly dříve na věži původního kostela a po jeho zrušení přeneseny na radnici.⁶⁴

P. Penninger dostal faru v Tišnově, kde zastával děkanský úřad. Proto jako zdejší farář byl jmenován P. Leopold Borsutský (1819-1847). Ten zřídil v roce 1821 v kapli pod kůrem Boží hrob, v následujících dvou letech provedl opravu varhan.⁶⁵ Za jeho působení řádila v obci v roce 1831 cholera. Z prostorových i hygienických důvodů byl proto na poli nad Bítýškou směrem k hradu Veveří zřízen cholerový hřbitov.⁶⁶ Ale není přesně známo, jak dlouho byl používán a kolik zemřelých tam bylo pochováno.⁶⁷ Nový stávající obecní hřbitov byl zřízen až mezi lety 1836-1837.⁶⁸ Umístěn je u hlavní silnice směrem k Chudčicím. V roce 1841 byly na kostel namalovány sluneční hodiny.⁶⁹ Po velkém požáru v obci v červnu 1841 byla zbořena prozatímní dřevěná věžička nad presbytářem kostela a zvonek sanktusník z ní byl předtím snesen.⁷⁰ Dnes se tam nachází nová plechová vížka, v ní už se žádný zvonek nenachází. P. Borsutský umřel o Vánocích 1847, pohřben byl na zdejším hřbitově.⁷¹

V roce 1848 do služby ve zdejší farnosti nastoupil P. Alois Stolička (1848-1870). Z jeho díla zmiňme např. opravu hlavního oltáře v roce 1852⁷² nebo v pořízení nové kamenné dlažby a železného zábradlí mezi lodí a presbytářem v roce 1858.⁷³ Dále zmiňme ještě rok 1864, kdy byl pořízen obraz sv. Františka Xaverského, který se dnes nachází pod kůrem.⁷⁴ Ve stejném roce byla na severní straně kostela přistavěna malá místnost pro ponocného. Nad ní se nachází výklenek, kam byla v té

62 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 368. Dále také: srov. Památky. In: *Veverská Bítýška - oficiální stránky města* [online], [cit. 2023-10-26]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/page.php?section=turistika&show=pamatky>.

63 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 370, s. 380.

64 srov. tamtéž, s. 382.

65 srov. tamtéž, s. 383-384.

66 srov. tamtéž, s. 398.

67 Záslouhou Okrašlovacího spolku Veverská Bítýška byl v roce 2001 obnoven jako pietní místo a požehnaný tehdejší farářem. Srov. BRYCHTA, Milan a LOUTOCKÝ, Evžen. Cholerový hřbitov-místo historie naší obce. *Ozvěna-občasník mikroregionu Veveří* [online]. 2000, roč. 1, č. 2, s. 1-2 [cit. 2023-10-26]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/prameny/html/d017/d017.html>. A dále také: srov. Vysvěcení pietního místa bývalého cholerového hřbitova. In: *Farnosti Veverská Bítýška a Lažánky* [online]. 29. 4. 2001 cit. [2023-10-26]. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/fwz_idx.idx?p_oblast_id=1&p_cs_id=1796&p_pc=6&p_den=.

68 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 407-408.

69 srov. tamtéž, s. 412.

70 srov. tamtéž, s. 419-420.

71 srov. tamtéž, s. 427.

72 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-26], s. 238. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI238>.

73 srov. tamtéž, s. 239. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI239>.

74 srov. tamtéž, s. 240. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI240>.

době umístěna socha sv. Floriána.⁷⁵ Z důvodu souměrnosti nechal bývalý starosta Dominik Kovář na jižní straně přistavět v následujícím roce výklenek s velkým křížem.⁷⁶ Od té doby už se ke kostelu nic nepřistavovalo. V roce 1866 byly zakoupeny obrazy křížové cesty.⁷⁷ V roce 1870 nechal P. Stolička opět opravit oltář. Na konci toho roku byl přeložen do Tikovic.⁷⁸

Dalším zdejším farářem se stal v roce 1871 P. Florian Eichler (1871-1880). Ihned po nastěhování nechal opravit faru.⁷⁹ V roce 1876 byl pro boční oltář na pravé straně zakoupen obraz sv. Floriana⁸⁰, o rok později obraz Panny Marie Královny na druhý boční oltář. Autorem obou obrazů je malíř Josef Šichan.⁸¹ V letech 1877-1878 byly postaveny a požehnány hned čtyři kříže u silnic v obci a na jejích okrajích.⁸²

Po odchodu P. Floriána Eichlera na nové působiště v Rosicích přišel do farnosti P. Karel Eichler (1880-1892)⁸³, jeho bratranec. V době jeho působení byl rozšířen hřbitov, na této jeho nové části byl vztyčen velký kříž, a to i na památku stoletého výročí postavení nového kostela.⁸⁴ Do kostela byl věnován r. 1881 od kněžny Heleny Ypsilanti kredenční oltářík.⁸⁵ „V roce 1890 nechal opravit střechu i vnější zdi kostela.“⁸⁶ Na začátku roku 1892 se vzdal bítýšské fary a přijal místo katechety na měšťanské dívčí škole v Brně.

V květnu roku 1893, krátce po příchodu P. Gustava Hevera (1893-1903), farnost navštívil a zároveň zvízitoval brněnský biskup František Saleský Bauer, byla to příležitost k větší opravě oltářů či vymalování presbytáře.⁸⁷ V roce 1900 nechal P. Hever presbytář opět nově vymalovat a více vyzdobit.⁸⁸ Do kostela byla například r. 1896 pořízena nová zpovědnice⁸⁹ nebo o rok později např. sousoší Svaté Rodiny, které zdobí loď na druhé straně, než se nachází kazatelna, či nové víko na křtitelně-

75 srov. tamtéž, s. 240. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI240>.

76 srov. tamtéž, s. 241. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI241>.

77 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-26], s. 241. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI241>.

78 srov. tamtéž, s. 242. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI242>.

79 srov. tamtéž, s. 244. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI244>.

80 srov. tamtéž, s. 254. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI254>.

Sv. Florian je jedním ze spolupatronů města. Hlavním patronem je sv. Jakub, dalšími spolupatrony sv. Gothard a sv. Vendelín, jejichž sochy pořídil P. Florián Eichler na boční oltář sv. Floriána. Srov. tamtéž, s. 255. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI255>.

81 srov. tamtéž, s. 255. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI255>.

82 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 478.

83 Dalo by se říci, že se jedná o jednoho z neznámějších kněží, kteří v této farnosti působili. A to díky jeho činnosti na poli literárním, historickém i hudebním. Je třeba jistě jmenovat minimálně knihu Paměti panství Veverského a kancionál Cesta k věčné spáse.

84 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 487-488.

Není jistě bez zajímavosti, že na tomto hřbitově u tohoto kříže spočinuly v roce 1952 i tělesné ostatky P. K. Eichlera, kdy byly převezeny z brněnského Ústředního hřbitova. Srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-26], s. 312. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI312>.

85 srov. tamtéž, s. 270. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI270>.

Mám za to, že byl používán jako abak, a to až do zatím poslední velké rekonstrukce kostela.

86 Vznik farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2007, č. 2, s. 8.

87 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-26], s. 275. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI275>.

88 srov. tamtéž, s. 280. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI280>.

89 srov. tamtéž, s. 277. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI277>.

ci.⁹⁰ V květnu 1896 byla posvěcena v lokalitě zvané Slešťůvka nová boží muka ke cti Panny Marie, a to jako dar za uzdravení z těžké nemoci.⁹¹

Do Bítýšky přijel biskup Bauer i v roce 1903, kdy tu 27. května posvětil nový hlavní oltář a s ním zároveň celý kostel.⁹² To se událo za P. Jakuba Rosendorfa (1903-1932), nicméně pořízení oltáře organizoval pravděpodobně P. Hever, který byl 3 měsíce před jeho posvěcením přeložen do Rosic.⁹³ Je třeba zmínit, že P. Rosendorf ve farnosti působil v nelehké době 1. světové války a období po ní, které bylo v souvislosti s vyhlášením samostatného státu a vznikem nové československé církve poznamenáno odpady od katolického vyznání. Ovšem slouží právě ke cti P. Rosendorfa, že ve farnosti odpadlo asi jen 150 lidí k ateismu, z nichž velká část se později k víře vrátila. Také byl prvním ze zdejších farářů, který po nějakou dobu zastával úřad kuřimského děkana.⁹⁴ V roce 1918 zemřel bítýšský rodák P. František Ehrmann, což byl apoštolský protonář a dómský prelát v Olomouci. Pohřben byl podle vlastního přání na zdejším hřbitově.⁹⁵ V roce 1931 byl raněn mrtvicí. Zemřel v září následujícího roku v den, kdy farnost navštívil biskup Josef Kupka, který zde udílel svátost biřmování. Proto ho od roku 1931 až do ustanovení nového faráře v březnu 1933 zastupoval kooperátor P. Josef Menšík, který působil ve farnosti od r. 1928.⁹⁶

Mnoho dalších oprav kostela probíhalo v době, kdy byl zdejším farářem P. Jiří Hrůza (1933-1944). Za povšimnutí stojí jeho činnost na poli duchovním. Významným jeho počinem jistě bylo uspořádání několika tzv. lidových misí, které přinesly i zvýšený zájem o svátosti, a to poprvé v roce 1936, kdy byl i na upomínku před kostelem vztyčen kříž.⁹⁷ Zaměřme se ale především na zvelebování kostela, k němuž přikročil okamžitě po opravě fary. V roce 1933 byla přivedena elektřina ke všem oltářům, kůru i na věž. O rok později byla elektricky osvětlena i křížová cesta. A osvětlení bylo doplněno v roce 1937 i do zповědnic a na sloupy pod kůrem. Tím bylo dokončeno elektrické osvětlení celého kostela.⁹⁸ V roce 1934 byla vyměněna kostelní okna. Ta jsou od té doby zdobena

90 srov. tamtéž, s. 278. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI278>.

91 srov. tamtéž, s. 277-278. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI277>,
<http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI278>.

92 srov. tamtéž, s. 572. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI572>.

93 srov. HLÁVKA, Marek. *Novum altare majus et eccles. paroch. nostrum die 27 maji 1903 solemniter consecravit. Farník, zpravodaj farnosti Veverská Bítýška*. 2003, č. 3, s. 1.

94 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-28], s. 283. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI283>.

95 srov. LAŠTOVIČKA, Jaroslav. *Osobnost Františka Ehrmanna (1866-1918)* [online]. Olomouc, 2017 [cit. 2023-10-28]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Jitka Jonová, s. 45. Dostupné na: https://library.upol.cz/arl-upol/cs/detail-upol_us_cat-0219965-Osobnost-Frantiska-Ehrmanna-18661918/?disprec=1&iset=2.

96 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-28], s. 284. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI284>.

97 srov. tamtéž, s. 289. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI289>.

98 srov. tamtéž, s. 286-287, 290. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI286>,
<http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI287>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI290>.

vitřážími s obrazy převážně českých světců.⁹⁹ V roce 1935 byla pořízena druhá zpvědnice.¹⁰⁰ O tři roky později proběhla velká oprava interiéru kostela i jeho vybavení, zahrnující i obnovu kříže rodiny Kovářovy v pravém výklenku exteriéru kostela. Ta trvala tři měsíce.¹⁰¹ A v roce 1939 nás kronika informuje o pořízení a zavěšení nové dřevěné vyřezávané křížové cesty od řezbáře Břetislava Kafky. Nicméně požehnána byla až v roce následujícím.¹⁰² Pak nastaly válečné útrapy, především matriční práce spočívající v prokazování árijského původu a pak také všudypřítomná drahota. Alespoň v roce 1941 byl exteriér kostela i jeho okolí upraveny.¹⁰³ Ovšem ihned v dalším roce měly být zaba-veny dva zvony z věže. Naštěstí k tomu nedošlo.¹⁰⁴ V roce 1943 se rozrostla farnost o obec Chudčice, která odedávna patřila pod správu farnosti v Čebíně.¹⁰⁵ V následujícím roce P. Hrůza zemřel.

Konec války přišel, když byl administrátorem P. František Kvasnička (1944-1946), který již vypomáhal P. Hrůzovi v době jeho nemoci jako zdejší kooperátor. Jak vypráví farní kronika, došlo k množství náletů, bomby napáchaly v obci ohromné množství škod, i kostel utrpěl škody. Bylo i dost obětí na životech.¹⁰⁶

Následující duchovní správce P. ThDr. Petr Franta¹⁰⁷ (1946-1951) ještě před koncem čtyřicátých let nechal opravit válkou rozbitá okna s obrazy světců.¹⁰⁸ Opravena byla i kaple na Veverí, takéž poničená válečnými událostmi. Z jeho dalších počínů můžeme jmenovat ještě opravu mřížky a schodku před oltářem nebo pořízení nových vchodových dveří.¹⁰⁹ 28. 2. 1951 byl farář Petr Franta slavnostně instalován za kanovníka stoliční kapituly v Brně.¹¹⁰

Od roku 1951 byl administrátorem farnosti P. Jiří Bílek (1951-1958).¹¹¹ V následujícím roce přešla kaple Matky Boží na Veverí v majetek farnosti, ta byla opravena a vybavena např. novým

99 srov. tamtéž, s. 287. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI287>.

Jedná se konkrétně o Svatou Rodinu, sv. Jiří, sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Jana Sarkandra a sv. Zdislavu.

100 srov. tamtéž, s. 288. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI288>.

101 srov. tamtéž, s. 291-293. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI291>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI292>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI293>.

102 srov. tamtéž, s. 295-296. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI295>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI296>.

103 srov. tamtéž, s. 299. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI299>.

104 srov. tamtéž, s. 301. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI301>.

105 Má vlastní hřbitov a již tehdy sbírali peníze na stavbu nové kaple. Srov. tamtéž, s. 303. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI303>.

106 srov. tamtéž, s. 304-305. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI304>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI305>.

107 Na doktora teologie byl promován v Litoměřicích v roce 1961. Srov. STAŇKOVÁ, Naďa a BUBLAN, František. *Dějiny farnosti Veverská Bítýška* [online]. České Budějovice, 2000 [cit. 2023-10-30]. Seminární práce z českých církevních dějin. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta. Vedoucí práce Martin Weis. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.3.

108 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-28], s. 307. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI307>.

109 srov. tamtéž, s. 308. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI308>.

110 srov. tamtéž.

111 Ten se jako první zdejší duchovní správce potýkal se spoustou různých omezení a nařízení ze strany státu, zmiňme např. otázku vedení matrik, vyučování náboženství atd. Ale jednoduchou situaci neměli ani jeho nástupci, za P. Korce se jednalo např. o umístění konírny JZD do hospodářských budov fary, potýkal se i s problémy ohledně poutí a církevních slavností. O tom všem vypráví kronika farnosti.

harmoniem. Za zmínku jistě i stojí, že na její věž byl zavěšen zvonek z bývalé hradní kaple a zvon z kaple Matky Boží se přesunul v roce 1954 na věž farního kostela.¹¹² Domnívám se, že by se mohlo jednat o zvon zasvěcený taktéž Panně Marii, který byl ulit v roce 1641.¹¹³ A to proto, že dříve jsem o něm nikde nenašel zmínku. Do farního kostela v roce 1951 pořídil na oltář elektrické svíčky.¹¹⁴ V následujícím roce byla zakoupena socha Pražského Jezulátka, která v dnešní době po většinu roku stojí na svatostánku.¹¹⁵ V roce 1953 byla provedena oprava střechy kostela.¹¹⁶ Neobvyklý je začátek zápisu v kronice z roku 1954. Ten je psán jedním farníkem, který se v té době stěhoval. A vypočítává v něm, co věnoval farnímu kostelu, případně i kapli v Chudčicích.¹¹⁷ V roce 1956 byly poprvé slaveny Velikonoce podle upraveného řádu, který vyhlásil papež Pius XII. v předcházejícím roce.¹¹⁸ V téže roce byla o Vánocích nad svatostánkem umístěna soška Jezulátka.¹¹⁹ Krátce před odchodem P. Bílka z farnosti byla opravena kaplička ve Hvozdcí, kde poprvé v historii byla sloužena v červenci 1957 mše svatá.¹²⁰

V září roku 1958 byl P. Bílek odvolán z farnosti a stal se administrátorem v Brně-Zábřdovicích. Na zdejší faru nastoupil nový administrátor P. Arnošt Korec (1958-1973). V roce 1959 proběhla generální oprava varhan.¹²¹ Na Zelený čtvrtek téhož roku byl poprvé na mariánském oltáři umístěn obraz Krista v Getsemanské zahradě¹²², který se tam od té doby věší každý rok. V květnu byl pořízen a požehnán nový zvon do kaple v Chudčicích.¹²³ V lednu 1960 zemřel dlouholetý varhaník pan Mytýzek, spíše jako dočasná výpomoc se této službě ujaly sestry Magda a Pavla Riedlovy.¹²⁴ Jak už to tak bývá, z provizoria se stala trvalá věc a paní Magda hraje na varhany dodnes. Téhož roku byl svépomocí farníků krásně upraven park okolo kostela, vysázeny květiny a keře. Nicméně už na podzim to bylo od vandalů poničeno.¹²⁵ V roce 1961 byl zbudován elektrický pohon pro zvony, na faře byl zaveden vodovod.¹²⁶ Počátkem února 1962 propukla epidemie chřipky. Za-

112 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-29], s. 313, s. 320. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI313>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI320>.

113 srov. SEIFERTOVÁ, Šárka, cit. d., s. 7.

114 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online], [cit. 2023-10-29], s. 311. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI311>.

115 srov. tamtéž, s. 314. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI314>.

116 srov. tamtéž.

117 srov. tamtéž, s. 316-317. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI316>, <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI317>.

118 srov. tamtéž, s. 327. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI327>.

119 srov. tamtéž, s. 328. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI328>.

Dalo by se asi říci, že v té době vznikala tradice úpravy prostoru na svatostánku podle liturgické doby, která se v omezené míře udržela do dnešní doby. Až největší rozkvět těchto výzdob byl za P. Korce, kdy, jak vzpomínal můj otec, byla každý rok jiná výzdoba, i když se jednalo o stejnou liturgickou dobu. Svědčí o tom i zápisy v kronice.

Např. srov. tamtéž, s. 330. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI330>.

120 srov. tamtéž, s. 328. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI328>.

121 srov. tamtéž, s. 581. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI581>.

122 srov. tamtéž, s. 334. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI334>.

123 srov. tamtéž, s. 335. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI335>.

124 srov. tamtéž, s. 338. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI338>.

125 srov. tamtéž, s. 339. Dostupné na: <http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FKI339>.

126 srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.3.

kázány byly veškeré plesy, ale i bohoslužby.¹²⁷ V říjnu téhož roku byl v Římě zahájen II. vatikánský koncil, kterého se zúčastnil i ThDr. Petr Franta¹²⁸, a tím už se dostáváme k další části historie.

1.2 Dějiny od II. vatikánského koncilu

Co se týče změn, které přinesl samotný koncil, o těch pojednám až v rámci další kapitoly. Teď se zmíním o jiných věcech, které se udály a přímo s nimi nesouvisejí. P. Korec se musel potýkat kupříkladu s vandalismem. Jednalo se například o poničený kříž nad Bítýškou nebo třeba rozbíjení oken a střechy kaple Matky Boží pomocí kamenů. Z tohoto důvodu bylo do jejích oken v roce 1963 instalováno pletivo.¹²⁹ Co se týká kostela, v dalším roce byly například do lavic pořízeny jednotné podsedačky, dále závěs na hlavní vchodové dveře či kostelní rozhlas. Do kaple ve Hvozdcí byl instalován nový oltář. Na jaře a v létě roku 1966 byla opravena střecha kostela a fasáda a nátěry na faře. Topení bylo do kostela instalováno ke konci roku 1968.¹³⁰ Je pravda, že administrátor se snažil nejen o vnější zvelebování kostela a dalších duchovních památek, ale i o lepší duchovní život ve farnosti. Slouží o tom zmínky v kronice o duchovním programu na nadcházející rok. Jako příklad uvedu třeba to, co mu leželo na srdci pro rok 1968: 1) *prohlubovat náboženský život farníků*, 2) *získat mladé rodiče*, 3) *zvýšit účast na mši sv. a u sv. přijímání*, 4) *vybízet věřící, aby hlásali Boží slovo*.¹³¹ V létě roku 1969 byla provedena velká oprava klenby kostela či oltáře, dále také výmalba celého kostela. A v neposlední řadě zahrnovaly tyto opravy všechny úpravy dle nových liturgických předpisů. Po určitém uvolnění ze strany státu, které nastalo v roce 1968, opět přituhlo. Kupříkladu na začátku léta 1971 byla vyměněna střecha kostela. Na ni měla být provedena sbírka, ale okresní národní výbor ji na podnět místního národního výboru zakázal. Proto peníze zapůjčilo biskupství.¹³² V prosinci 1973 byl P. Arnošt Korec přeložen do Adamova.¹³³

Jeho nástupcem se stal P. Ladislav Havel (1973-1975). Působil zde pouze šestnáct měsíců, proto toho mnoho nestihl. Nechal pouze vymalovat kostel a zřídil na faře garáž.¹³⁴ V době jeho

127 srov. tamtéž.

128 srov. tamtéž. Zúčastnil se jen prvního zasedání jako poradce E. Olivy, který se tohoto zasedání účastnil místo biskupa R. Pobožného. Srov. BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 41-42.

129 srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.3.

130 srov. tamtéž.

131 srov. tamtéž.

132 srov. tamtéž. Dále také srov. *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Písemnosti farnosti Veverská Bítýška 1950-1990, kart. 5373, inv. č. 16883, sg. A 3.

133 Dle vzpomínky paní Magdy Balabánové z 24. srpna 2023 se tak stalo kvůli jeho aktivnímu přijímání změn, které přinesl do církve II. vatikánský koncil. Mohl si vybrat mezi sebráním státního souhlasu a přeložením, vybral si přeložení.

134 srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.4.

působení byl vysvěcen na kněze P. Vladislav Dvořák¹³⁵ z Chudčic, který ve farním kostele posléze slavil primiční mši svatou.¹³⁶ P. Havel byl na vlastní žádost přeložen do Vranovic.¹³⁷

P. Karel Havlas (1975-1976) zde působil pouze rok a poté byl zbaven státního souhlasu, proto odešel do důchodu. Tudíž ani on toho příliš nestíhl.¹³⁸

Do farnosti nastoupil v červenci 1976 P. Stanislav Vídenský (1976-2002). Vzhledem k délce jeho služby zde je jasné, že toho za ta léta stihnul opravdu hodně. V roce 1978 začala oprava kapličky v Chudčicích, která stála uprostřed křižovatky. Během nich se zřítíla a stavba nové byla v té době zakázána.¹³⁹ Proto byla zrealizována až po sametové revoluci. V 80. letech zachránil kapli na Veveří před zřícením, zajistil díky ochotným farníkům její opravu i úpravu odpovídající liturgickým předpisům.¹⁴⁰ Starosti týkající se kaple měl i kvůli zlodějům, proto zařídil co nejlepší zabezpečení formou mříží. Pečoval i o další církevní budovy. Jmenujme např. opravu fary, kaple ve Hvozdcí, opravu rozhlasu v kostele a zvonů.¹⁴¹ V roce 1983 se stal kuřimským děkanem.¹⁴² Hodně podporoval duchovní život farnosti formou poutí jak na poutní místa v naší zemi, tak i na ta zahraniční. Vysvěceni na kněze byli dva kněží, kteří studovali za farnost díky P. Vídenskému, a rodák P. Karel Orlita. Postupně mu vypomáhali se správou farnosti tři kaplani, kteří ale byli jmenováni především pro správu čebínské a lažánecké farnosti. V roce 1992 začal vycházet zpravodaj farnosti *Farník*. V roce 1999 mu bylo uděleno čestné občanství Veverské Bítýšky.¹⁴³ Následujícího roku mu papež Jan Pavel II. udělil titul monsignore a jmenoval ho svým kaplanem. Zemřel na Květnou neděli 24. března 2002 a je pohřben na zdejším hřbitově.

Velice krátce zde působil P. Vladimír Langer (duben-září 2002), který sem dojížděl z Čebína. Za jeho působení pokračovala oprava fasády kostela, která byla započata už za P. Vídenského, dokončena byla za jeho nástupce.¹⁴⁴

Dostáváme se k současnému faráři, kterým je od roku 2002 P. ThLic. Marek Hlávka. Ten spravuje i farnost Lažánky.¹⁴⁵ Ihned po jeho příchodu byla provedena generální oprava fary a v ní místo hospodářských budov vzniklo centrum volného času pro děti a mládež, zároveň i místo pro

135 S P. Dvořákem souvisí i vzpomínky P. Karafiáta na úpravy liturgického prostoru, které zmíním v následující kapitole.

136 srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.4.

137 Dle vzpomínky paní Magdy Balabánové z 24. srpna 2023 se tak rozhodl kvůli tomu, že byl stále srovnáván místními farníky s P. Korcem, jehož odchodu farnost hodně želela. Posléze si prý žádost rozmyslel, ale už bylo pozdě.

138 srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.5.

139 srov. tamtéž. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.6

140 srov. tamtéž.

141 srov. Vznik farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2007, č. 2, s. 12.

142 Jím byl až do zrušení kuřimského děkanství v r. 1999. srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.6.

143 srov. tamtéž.

144 srov. Vznik farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2007, č. 2, s. 13.

145 K ní patří obce Maršov a Holasice, nicméně tato farnost není předmětem mé práce, proto se událostmi s ní související nebudu více zabývat.

setkávání farníků. V roce 2007 zorganizoval opravu elektroinstalace v kostele, v jejímž rámci byly provedeny zatím poslední větší změny v liturgickém prostoru.¹⁴⁶ Velké opravy kostela probíhaly i v dalších letech, například byl opraven krov střechy kostela, byl pořízen nový hodinový stroj, opravena vitrážová okna.¹⁴⁷ Na místě původního bočního oltáře Panny Marie byl vyměněn obraz, nyní tam visí od jara 2014 kopie obrazu Madony z Veveří.¹⁴⁸ Zajistil i různé opravy a úpravy v chudčické kapli nebo v kapli na Veveří. V současnosti se především plánuje oprava bání věže farního kostela. Zasloužil se i o navrácení obrazu Madony z Veveří do majetku farnosti v rámci majetkového vyrovnání státu a církve. V rámci pastoračních aktivit se toho událo taky dost, některé aktivity už skončily, jiné stále pokračují. Z těch ukončených bych zmínil např. farní kafování nebo farní tábory, z těch přetrvávajících jmenujme např. každoroční Noc kostelů. Velice blízký vztah má i k dětem, ten se projevuje např. pravidelným sloužením mší svatých pro rodiče s dětmi.

146 srov. tamtéž.

O změnách v liturgickém prostoru pojednám více v následující kapitole.

147 srov. HLÁVKA, Marek. Opravy Bítýška. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2013, č. 2, s. 7-8.

148 srov. KRÁTKÝ, Vladimír. Otec biskup Vojtěch na návštěvě v naší farnosti. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2014, č. 2, s. 4.

2 Úpravy ve Veverské Bítýšce po II. vatikánském koncilu

Dá se říci, že II. vatikánský koncil přinesl do církve a jejího fungování určitý svěží vítr, což si přál i papež sv. Jan XXIII., který ho svolal. Ukončen byl za éry papeže sv. Pavla VI. Pro naši práci je nejdůležitější konstituce *Sacrosanctum concilium*, jež se zabývá liturgií. Ta byla schválena jako první už v prosinci 1963. Zavedení všech změn, které si přáli koncilní otcové, je běh na dlouhou trať. V některých zemích, jako je třeba naše, to díky minulému režimu nebylo zkraje úplně jednoduché. Dodnes to není úplně u konce a nějakou dobu to bude ještě asi trvat.

2.1 Liturgická reforma na celocírkevní úrovni

Sacrosanctum concilium obsahuje určité doktrinní a pastorační principy pro liturgickou reformu.¹⁴⁹ Pokud se podíváme nejdříve na ty teoretické, tak např. zdůrazňuje, že v liturgických úkonech je přítomen sám Kristus¹⁵⁰ nebo že liturgii je třeba vždy chápat jako zdroj a vrchol činnosti církve.¹⁵¹ Co se týče těch praktických, tak pro dost lidí liturgická reforma znamená mši čelem k lidu a národní jazyk. Což je pravda jen zčásti. Protože je třeba jasně psáno o užitečnosti národního jazyka v liturgii, zároveň má být zachována i latina.¹⁵² Dále se i např. klade větší důraz na Boží slovo¹⁵³, hudba a zpěv mají být přímo součástí liturgie, ne jen nějaký doprovod.¹⁵⁴

Pro uvedení zásad z koncilní konstituce do praxe bylo v lednu 1964 vytvořeno *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. To pracovalo přímo pod vedením papeže. Pracovalo pět let, poté bylo spojeno s kongregací *De cultu divino*. Nejdříve mělo 42 členů, později 51. Členové byli z různých zemí, za Československo nejdříve biskup Ambróz Lazík, později biskup Karel Otčenášek. Dalo by se říci, že prvním úkolem *Consilia* bylo v co nejkratší době vydat nové liturgické knihy. Proto byly pracovní skupiny, na každé knize jich třeba pracovalo i několik.¹⁵⁵

Co se týká liturgického jazyka, tak bylo nejprve vydáno latinské *editio typica* liturgických knih, to se posléze překládalo. Třeba nový misál 3. dubna 1969 vyhlásil Pavel VI. vydáním konstituce *Missale Romanum*. Poté byl překládán a již od 30. listopadu 1969 se měla slavit mše svatá v liturgických jazycích.¹⁵⁶

Mezi lety 1965-1966 přicházely první liturgické změny, které se někdy nazývají jako tzv. „malá liturgická reforma“. Například byly rozlišeny dvě části mše svaté: bohoslužba slova a boho-

149 srov. KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reformy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 202.

150 srov. SC, čl. 7.

151 srov. SC, čl. 10.

152 srov. SC, čl. 36.

153 srov. SC, čl. 35.

154 srov. SC, čl. 112.

155 srov. KOPEČEK, Pavel, cit. d., s. 207-211.

156 srov. tamtéž, s. 213.

služba oběti. Proto jsou dvě místa na jejich slavení: ambon a oltář.¹⁵⁷ Toto obsahovala instrukce *Inter oecumenici*, jež vyšla v roce 1964. V ní bylo zmíněno také, že by se měly prozkoumat stávající kostely, jak jsou vhodné k liturgickým úpravám.¹⁵⁸ Další změny spočívaly ve vydávání bohoslužebných knih. Dále pak např. v úpravě svátostí a svátostin nebo liturgického kalendáře. To se nazývá jako tzv. „velká liturgická reforma“.

2.2 Liturgická reforma na státní úrovni

Všeobecný koncil v konstituci *Sacrosanctum concilium* vyjádřil přání, aby vznikly územní liturgické komise¹⁵⁹, dále pak liturgické komise v každé diecézi.¹⁶⁰ Úkolem liturgické komise je pod vedením biskupů: „řídít pastoračně liturgickou činnost ve své oblasti a organizovat teoretickou práci i potřebné pokusy, kdykoli jde o úpravy, které mají být předloženy Apoštolskému stolci.“¹⁶¹ Dále je žádoucí, aby v diecézích fungovaly i komise pro liturgickou hudbu a pro sakrální umění.¹⁶² V roce 1965 byla vydána *Směrnice biskupů a ordinářů ČSSR pro uskutečnění činné účasti věřících na Mši svaté: separátní úvod k direktáři pro rok 1966*, která vycházela z instrukce *Inter oecumenici* a dala pokyny, jak slavit liturgii v závislosti na požadavcích II. vatikánského koncilu, jaké texty lze při těchto slaveních používat nebo jak by měl vypadat liturgický prostor. To je i hlavní dílo Celostátní liturgické komise, o níž bude dále řeč. Informace o závěrech koncilu se sice k nám dostávaly z důvodu nesvobody¹⁶³ v omezené míře, nicméně i tak se je postupně dařilo prosazovat. V roce 1968 bylo založeno Dílo koncilové obnovy, v rámci něhož byli sdruženi biskupové, kněží i laici v touze prosadit koncilní změny. Předsedou byl zvolen biskup František Tomášek. Projevila se především liturgická reforma omezená na úpravu bohoslužebných prostorů a vydání českých knih dle latinských *editio typica*.¹⁶⁴

Nástrojem pro uskutečňování reforem se tedy staly liturgické komise. Nejprve byla zřízena Celostátní liturgická komise (CLK). Předsedou CLK se stal biskup Ambróz Lazík, místopředsedou byl zvolen biskup František Tomášek. Dle zápisu z ustavujícího zasedání CLK, které se konalo 25. února 1965, v ní byli za každou diecézi dva členové. Konkrétně za Brno v ní zasedali P. Josef

157 srov. tamtéž, s. 216-217.

158 srov. KLUSÁČEK, Martin. *Liturgické úpravy farních kostelů v Brně po Druhém vatikánském koncilu a jejich liturgická, právní a umělecká opodstatněnost* [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2023-11-1]. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, katedra Liturgické teologie. Vedoucí práce Pavel Kopeček, s. 9. Dostupné na: https://library.upol.cz/arl-upol/cs/detail-upol_us_cat-0250976-Liturgicke-upravy-farnich-kostelu-v-Brne-po-Druhem-vatikanskem-koncilu-a-jejich-liturgicka-pravni-a/?disprec=1&iset=1.

159 Dalo by se říci, že při každé biskupské konferenci.

160 srov. SC, čl. 44-45.

161 SC, čl. 44

162 srov. SC, čl. 46

163 Ta se projevila i v tom, že jen málo biskupů z naší země se mohlo koncilu přímo účastnit a dost členů delegace tam bylo „nastrčeno“ státní mocí, aby jim „donášeli“. Srov. BALÍK, Stanislav. Českoslovenští účastníci koncilu. In: BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 25-78.

164 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 260-262.

Bradáč a P. Ladislav Simajchl. Hned na tomto zasedání dal biskup Lazík návrh, aby v Actech curiae vycházely liturgické rubriky a aby se ve farnostech v rámci tzv. ohlášek konaly nácviky nové liturgie.¹⁶⁵ Základním dokumentem pro liturgickou obnovu u nás se stal *Pastýřský list a směrnice biskupů a ordinářů ČSSR důstojným spolubratřím ve všech diecézích*, který byl schválen v lednu 1965 a posléze ho opřipomínkovali členové CLK.¹⁶⁶

Druhé zasedání CLK se uskutečnilo 22. dubna 1965 v Praze. Velká diskuze se vedla nad užíváním lidového jazyka v liturgii, projevovala se rozdílnost v přístupu jednotlivých církevních provincií. Biskup Lazík navrhoval vydat tiskem jasný popis nového mešního řádu, aby mohla být uskutečněna k 7. březnu 1965 „malá reforma“. Byla vymezena kompetence diecézních liturgických komisí, která spočívala např. v realizaci doporučení CLK, redakci liturgické části diecézního oběžníku, odpovídání na dotazy kněží ohledně liturgie nebo třeba sestavování modliteb věřících.¹⁶⁷

Třetí jednání CLK proběhlo 22. června 1965 v Brně. Hlavním bodem programu bylo zavedení mateřského jazyka, které bylo nazýváno jako jazykový dekret. Konkrétně hlavně o datu zavedení, většina přítomných se přiklonila k symbolickému 5. 7. 1965.¹⁶⁸

17. srpna 1965 na zasedání v Třanavě přivezla brněnská delegace směrnice pro úpravu liturgického prostoru, které byly schváleny i pro další diecéze. Dále se tam odsouhlasilo konání měsíčních děkanských konferencí a jak by měly probíhat.¹⁶⁹

Páté zasedání CLK se uskutečnilo až 15. dubna 1966 v Olomouci. Tam se řešilo kupříkladu, které části bohoslužby se zpívají a podle jakého nápěvu. Dalším tématem bylo třeba zavádění samostatné bohoslužby slova vedené laikem.¹⁷⁰

Šesté zasedání CLK bylo jejím posledním a to 9. listopadu 1967 v Praze. Bylo spíše o diskuzi, neproběhlo nějaké zásadní hlasování.¹⁷¹

Dalo by se říci, že práce CLK probíhala ve dvou etapách. Nejprve se zabývala vypracováním již zmíněného *Pastýřského listu a směrnice biskupů a ordinářů ČSSR důstojným spolubratřím ve všech diecézích* a *Směrnice biskupů a ordinářů ČSSR pro uskutečnění činné účasti věřících na Mši svaté: separátní úvod k direktáři pro rok 1966* (malá reforma). A poté již přistoučila k vlastní liturgické obnově (velká reforma), kdy došlo na změnu jazyka, úpravu svátostí a svátostin, nový liturgický kalendář, úpravy liturgického prostoru, liturgickou formaci a pastorační atd. Postupně se rozpadla a větší význam dostaly národní liturgické komise. Příčinami rozpadu jsou: 1) společenské události v ČSSR, 2) projevující se jazykové, národnostní a kulturně-náboženské rozdíly v oblasti

165 srov. Zápis z ustavujícího jednání Celostátní liturgické komise z 25. 2. 1965, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

166 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 267.

167 srov. tamtéž, s. 269-270.

168 srov. tamtéž, s. 270-271.

169 srov. Zpráva o zasedání CLK 17. 8. 1965 v Třanavě, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

170 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 273-274.

171 srov. tamtéž, s. 275-276.

překladů, 3) národnostní model se prosadil i ve vztahu k římské kurii, na rozdíl od modelu celostátního, který reprezentovala společná československá delegace na jednáních II. vatikánského koncilu.¹⁷²

2.3 Liturgická reforma na národní úrovni

V rámci CLK fungovaly dvě podkomise - pro diecéze Čech a Moravy a pro slovenské diecéze. Liturgická komise pro Čechy a Moravu se poprvé sešla 10. března 1965. V roce 1966 byla přejmenována na Českou liturgickou komisi (ČLK). Předsedou byl zvolen biskup František Tomášek, jeho zástupcem se stal biskup Josef Vrana. Funkce komise byla spíš koordinační, vlastní práce probíhala ve zmíněných subkomisích a jejich sekcích, jejímiž členy byli i laici. Tyto sekce se zabývaly překladem textů do lidové řeči, liturgickým zpěvem a církevním uměním.¹⁷³

Na jejím druhém zasedání 17. srpna 1965 v Trnavě se například stal novým vedoucím hudební sekce P. Olejník. P. Simajchl navrhl např. vytvoření společného kancionálu nebo příručky pro vedení bohoslužby slova. Důraz se kladl i na to, aby vznikly co nejdříve diecézní kalendáře, které budou sloužit jako podklady pro kalendář národní.¹⁷⁴

Třetí schůze už přejmenované komise se konala 12. května 1966 v Praze. Tohoto jednání se účastnili poprvé i diecézní ordináři. Hodně se řešil např. nápěv Modlitby Páně, proto i P. Olejník odstoupil z vedení hudební sekce. V té době bylo hotovo, nebo skoro hotovo pět ordinárií. Dále byly vytvořeny další tři sekce: katechetická, biblická a liturgicko-pastorální.¹⁷⁵

21. června 1967 se sešla komise počtvrté. Zajímavostí je, že její sekretář P. Simajchl se pozastavil nad malou frekvencí jejího zasedání. Poté referovaly jednotlivé sekce o své činnosti. Z nich vyplynulo několik požadavků, jako např. nový postní řád, směrnice pro varhaníky, pokyny pro přijímání podobojí, plán vydávání liturgických textů a další. Dařilo se zavádět bohoslužby slova, i proto se řešilo téma státního souhlasu pro laiky, aby je mohli vést.¹⁷⁶

V roce 1969 proběhla určitá reorganizace ČLK. Předsedou zůstal biskup Tomášek. Za každou diecézi byl jmenován jeden zástupce a jeden náhradník, za Brno P. Ladislav Simajchl a P. Jaroslav Maxa. Byl zřízen sekretariát ČLK, jehož tajemníkem se stal P. Jan Matějka, který řídil nadcházející zasedání ČLK 19. srpna 1969 v Praze, a stal se určitou vůdčí osobností naší liturgické reformy. Na něm bylo např. schváleno přeložené *Ordo Misae*. Dále se pokračovalo na *Ordo lectionum*. Na schůzi 8. října t. r. se jednalo např. o liturgických přednáškách pro kněze nebo zavedení mešního řádu, svatebního obřadu a obřadu křtu dítěte. Uskutečnilo se v roce 1969 ještě zasedání 5. listopadu,

172 srov. tamtéž, s. 277-278.

173 srov. tamtéž, s. 278-279.

174 srov. tamtéž, s. 279.

175 srov. tamtéž, s. 280.

176 srov. tamtéž, s. 281-282.

kde biskup Tomášek rozhodl o zavedení nového *Ordo misae* od 30. listopadu t. r.¹⁷⁷ Tímto byla provedena tzv. „velká liturgická reforma“.

Následujícího roku se sešla ČLK pětkrát a řešila např. překlad Všeobecných pokynů k Římskému misálu, liturgický kalendář, kancionál, vydávání dalších liturgických knih, koncelebraci a další.¹⁷⁸

Šest jednání komise se uskutečnilo v roce 1971. Jedním z důležitějších témat se týkalo toho, zda má být překlad liturgických textů a orací z latiny doslovný nebo volnější. Ale řešily se také třeba úpravy chrámových interiérů.¹⁷⁹

V roce 1972 došlo k útlumu práce ČLK, ta se soustředila převážně na vydávání instrukcí a doporučení, které se týkaly liturgického prostoru a hudby nebo liturgických katechezí. Její konec nastal de facto v roce 1973 vlivem většího dozoru státu nad církvemi. Proto pouze sekretariát připravoval liturgické knihy a scházeli se spíše jen jednotlivci z ČLK a již nebyly ze zasedání pořizovány žádné zápisy.¹⁸⁰

Pokud to shrneme, tak význam ČLK se projevil v přípravě, schvalování a vydávání liturgických překladů do českého jazyka. Dále se soustředila na liturgickou formaci kněží i laiků formou různých instrukcí, oběžníků či pastřských listů.¹⁸¹

Jen kratičce se zastavíme u diskuze ohledně úprav liturgického prostoru. Toto téma se probíralo na liturgickém dni v Praze, který probíhal od 10. do 11. října 1967. Hlavní příspěvek pronesl arch. Jan Sokol, v němž zdůraznil význam kostela jako liturgické budovy, místa oběti a naslouchání slovu Božímu. Na závěr přednášky zdůraznil, že kostel je obraz shromážděné obce věřících, nikoli jako něco, co by se mělo zakonzervovat. V dalších příspěvcích a následné diskuzi se spíše řešily praktické otázky, jako kam umístit oltář, ambon a svatostánek. Na setkání výtvarné sekce ČLK, která proběhla v Praze 11. listopadu 1967, měl hlavní přednášku P. Ladislav Simajchl. V ní se zabýval obnovou vnitřků chrámů, což by mělo být úkolem výtvarné sekce Diecézní liturgické komise. Zmínil význam a poslání kostela, hodně prosazoval odstranění mřížky, přiblížení oltáře věřícím a cenrál ní dispozi ci chrámu.¹⁸²

2.4 Liturgická reforma v brněnské diecézi

Pod národními komisemi fungovaly komise diecézní, jejichž náplní práce hlavně bylo shromažďovat návrhy a doporučení od kněží, o kterých pak rozhodoval místní ordinář. Měly

177 srov. tamtéž, s. 282-283.

178 srov. tamtéž, s. 284.

179 srov. tamtéž, s. 284-285.

180 srov. tamtéž, s. 285.

181 srov. tamtéž, s. 286.

182 srov. tamtéž, s. 298-299.

několik odbrů a pravidelně se scházely.¹⁸³ Diecézní liturgická komise (DLK) vlastně prováděla liturgickou reformu v diecézi, instruovala jednotlivé děkanské (vikariátní) liturgické referenty, zajišťovala i pro duchovní liturgické dny, dozírala na úpravy liturgických prostorů v jednotlivých kostelích a další. Každý ordinář měl liturgického referenta pro svoji diecézi, ten koordinoval práci jednotlivých odborů DLK a vše, co se týkalo liturgie, šlo přes něho.¹⁸⁴

Brněnská diecézní liturgická komise byla ustanovena od 2. března 1965 a měla pět členů. Od 1. července se počet členů rozrostl na jedenáct.¹⁸⁵ Nicméně během jejího fungování k obměně došlo víckrát. Jejími členy byli i děkanátní liturgičtí referenti.¹⁸⁶ Měnily se i její sekce. Její činnost skončila začátkem 80. let 20. stol., i díky tomu, že byla obnovena liturgie všude zavedena, byly vydány hlavní liturgické knihy, taktéž i kniha přímluv a kancionál. Byli formováni kněží, instruováni věřící a alespoň po základní stránce upraveny bohoslužebné prostory.¹⁸⁷

V roce 1966 vyšla jako součást vizitačního protokolu příloha „Otázky o liturgické obnově“. Vizitátor navštívil kostel a zhodnotil naplnění *Směrnice biskupů a ordinářů ČSSR pro uskutečnění činné účasti věřících na Mši svaté: separátní úvod k direktáři pro rok 1966 z roku 1965*. Mezi roky 1966-1967 byly zasílány na konsistoř zprávy z jednotlivých děkanství o tom, v jakém stavu jsou liturgické obnovy v jednotlivých farnostech.¹⁸⁸ Tyto zprávy se zabývaly jazykovým dekretem (českým ordináři a propriem), dále úkony věřících, bohoslužbou slova tváří k lidu (i homilií), funkcí lektora a recitátora, dětskou scholou, dále úpravou bohoslužebného prostoru (i oltářem čelem k lidu), samostatnou bohoslužbou slova, kursorickým výkladem Písma svatého.¹⁸⁹

Úkolem DLK byla i organizace diecézního liturgického dne. První se konal v brněnském kostele sv. Michala 15. března 1965, kde byla odsloužena i vzorová celebrace.¹⁹⁰ Další se uskutečnil 21. října 1965 v Brně v kostele sv. Tomáše.¹⁹¹ Třetí proběhl v Brně na Petrově 22. září 1966, pojednával o slavení mše svaté dle *Inter Oecumenici*.¹⁹²

183 srov. Organisační zásady pro liturgickou obnovu na československém území *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

184 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 300-301.

185 Členem od 1. 7. se stal i P. Hubert Fojtík, t. č. farář v Žebětíně a zároveň kuřimský děkan, kam patřila i Veverská Bítýška. Srov. Diecézní liturgická komise – členové, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

186 Srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 311.

Zde je doloženo, že na její zasedání v r. 1969 chodil i P. František Bařka, tehdejší kooperátor a následně administrátor v Brně-Židenicích. Ten se podle pamětníků stýkal s P. Arnoštem Korcem, tehdejším administrátorem Veverské Bítýšky.

187 srov. tamtéž, s. 314.

188 srov. tamtéž, s. 309-310.

189 srov. Doplněk k vizitačním zprávám, děkanský úřad kuřimský, č. j. 493/67, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Liturgická obnova+úpravy kostelních interiérů 1965-1967, karton 5365, inv. č. 16879.

190 srov. Zápis z jednání Liturgické komise pro Čechy a Moravu z 10. 3. 1965 v Olomouci, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

191 srov. Zápis z jednání Diecézní liturgické komise ze 14. 9. 1965, tamtéž.

192 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 312.

„DLK organizovala během roku 1969 na Petrově liturgické přednášky pro kněze, v dalších letech to byly teologické dny na Vranově u Brna.“¹⁹³

Mezi další nástroje k provádění liturgické reformy patřila třeba i liturgická instruktáž děkanů, která se uskutečnila 8. července 1965 v Brně, každý děkan vzal s sebou ještě jednoho dalšího kněze z děkanství.¹⁹⁴ Důležité pro zavádění úprav byly i děkanské rekolekce a liturgické/pastorační konference, jež se konaly několikrát ročně. Na nich se kněží dozvídali bližší informace k naplňování reform, vzcházely z nich konkrétní dotazy k liturgii, na které pak konsistoř odpovídala.¹⁹⁵ Co se týče přímo Veverské Bítýšky, tak kupříkladu 27. října 1966 byl na ní přednesen referát od P. Arnošta Korce na téma: Bohoslužba slova – tváří k lidu – zavedení.¹⁹⁶

17. listopadu 1969 vydal biskup Karel Skoupý pastýřský list o zavedení nového mešního řádu od 30. listopadu t. r. V něm připomněl zásady pro obnovu mešní liturgie a motivy, které k ní vedly.¹⁹⁷

Domnívám se, že by se dalo říci, že jedním z prvních kostelů v brněnské diecézi, v němž bylo započato s úpravami liturgického prostoru podle zásad II. vatikánského koncilu, se stal kostel sv. Petra a Pavla v Jedovnici na Blanensku. A to proto, že tehdejší farář P. František Vavříček nechal již na začátku 60. let odstranit tehdejší liturgické vybavení, které se nacházelo ve špatném technickém stavu. A už v roce 1962 nechal vytvořit návrhy na nové uspořádání presbytáře. V několika etapách byla celá stavba uskutečněna a je celá uzpůsobena požadavkům koncilu, jež byly zveřejněny v roce 1965.¹⁹⁸ P. Vavříček byl též iniciátorem stavby prvního a na dlouho dobu i jediného pokoncilního kostela v naší zemi. A to kostela sv. Josefa v Senetářově, který byl vysvěcen v roce 1971.¹⁹⁹ S těmito stavbami je spjato jméno architekta Ludvíka Kolka.

Ale i v jiných farnostech se snažili uvést co nejlépe do života zásady pro nový liturgický prostor. Příkladem může být třeba novorománská kaple v Zakřanech u Rosic. Tamější nové vybavení kaple je z roku 1977, pracoval na něm architekt Viktor Dohnal. Ten se zabýval i např. v šedesátých letech přestavbou interiéru kostela v Kraslicích.²⁰⁰

193 tamtéž.

194 srov. Dopis kapitulního vikáře z 30. 6. 1965, č. j. 1742, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.

195 Kuřimské děkanství je konalo obvykle společně s modřickým v Brně, později i společně s brněnským.

196 srov. Liturgická konference pro děkanství modřické a kuřimské, č. j. 247, tamtéž.

197 srov. KOPEČEK, Pavel, cit.d., s. 313.

198 srov. RECHLÍK, Karel. *Architektura a umění v českých kostelech po II. vatikánském koncilu*. In: BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 193-194.

199 srov. tamtéž, s. 195.

200 srov. tamtéž, s. 198.

2.5 Úpravy ve Veverské Bítýšce dle písemných pramenů

II. vatikánský koncil probíhal v období, kdy byl zdejší duchovním správcem P. Arnošt Korec. A za jeho působení se i začaly uskutečňovat první změny v liturgii i v liturgickém prostoru, které tento koncil přinesl. Nejprve se podíváme, co o této době svědčí písemné prameny.

O prvních změnách v liturgii se píše v kronice toto: „V každé mši sv. v neděli a zasvěcený svátek, musí být aspoň krátká úvaha po evangeliu. Epištola a evangelium se čte obrácen k lidu, jazykem a řečí lidu. Kázání je zařazeno do mše sv. - může být od oltáře i z kazatelny v mešním rouchu.“²⁰¹ O rok později byl u mřížky postaven nový dubový oltář ve tvaru stolu, první slavná mše svatá byla u něj slavena na Bílou sobotu večer. Plány nakreslil architekt Peprla, práce provedli stolaři Dosoudil a Procházka. K němu byly vyřezány i dva svícny z lipového dřeva. Položen nový koberec.²⁰² V létě roku 1969 byla provedena velká oprava kostela, která zahrnovala nejen například jeho výmalbu, ale hlavně všechny úpravy dle nových liturgických předpisů.²⁰³

Určité kusé informace o změnách, které nastaly v této farnosti a kostele, se dají dohledat i v diecézním archivu. Nejstarší dostupné informace jsou z dotazníku, který vyplňoval každý farní úřad. Vyplněný obdržel kuřimský děkanský úřad 5. srpna 1965. Již v něm je psáno, že je oltář upraven čelem k lidu. Ambon v té době ještě nebyl. Proto byla bohoslužba slova konána u oltáře, homilie přednášel kněz z kazatelny. Epištolu i evangelium četl v mateřském jazyce.²⁰⁴ V roce 1966 se uskutečnila ve farnostech v předchozí podkapitole zmíněná kanonická vizitace, která nám dává zprávu o tom, že v té době již byla v Bítýšce konána bohoslužba slova od sedesu a ambonu. Homilie byla většinou i ve všední dny. Latinsky už se vůbec nesloužilo.²⁰⁵ Dále dle zprávy o stavu liturgické obnovy ve farnostech kuřimského děkanství ze dne 31. srpna 1967 se dozvídáme, že v té době byl umístěn oltář čelem k lidu z celého děkanství jen ve Veverské Bítýšce.²⁰⁶ 25. listopadu 1972 farnost navštívila konsistoři ustavená komise, v níž byli přítomni kanovník P. Viktor Jordán jako zástupce ordinariátu, dále P. Norbert Škrdlík jako referent DLK, místo kuřimského děkana se jí zúčastnil děkan tišnovský P. Jan Fejta, a samozřejmě administrátor farnosti P. Arnošt Korec. Tato komise popsala vzhled i vybavení kostela, a především zhodnotila jeho tehdejší úpravu. Dozvídáme

201 *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis*, 2. díl, s. 66. Převzato z: STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.3.

202 srov. *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis*, 2. díl, s. 75-78. Převzato z: *Farník*. 2006, č. 1, s. 2-3.

203 Srov. STAŇKOVÁ, Nad'a a BUBLAN, František, cit. d. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#kap3.3.

204 Již v té době byl například ve farnosti i sbor. Ovšem třeba obětní průvod ještě zaveden nebyl. Nicméně i tak děkan P. Fojtík připsal jako zprávu konsistoři pochvalu na činnost P. Korce ohledně zavádění nové liturgie. Srov. Zpráva o obnově liturgie v děkanstvích r. 1966 – Dotazník, děkanský úřad kuřimský, č. j. 369/65-f, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Liturgická obnova+úpravy kostelních interiérů 1965-1967, karton 5365, inv. č. 16879.

205 srov. Příloha k visitačnímu protokolu Veverská Bítýška, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Přílohy k visitačnímu protokolu – „Otázky o liturgické obnově“ 1966, karton 5365, inv. č. 16880.

206 Mezi další informace patří například to, že například jen v Bítýšce se konala homilie i ve všední dny. V dalších bodech třeba nebyla Bítýška úplně osamocena, nicméně měla splněné všechny body této zprávy. Srov. Doplněk k visitačním zprávám, děkanský úřad kuřimský, č. j. 493/67, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Liturgická obnova+úpravy kostelních interiérů 1965-1967, karton 5365, inv. č. 16879.

se, že je třeba zachovat původní oltář z památkových důvodů, taktéž boční oltáře. Doporučila i zachování svatostánku. Jen připomíná, že je třeba do budoucna nahradit provizorní dřevěný oltář, který je na vhodném místě, oltářem kamenným. Dále doporučuje např. z akustických důvodů při nedělních mších svatých používat kazatelnu. Ostatní vybavení jako třeba obrazy či křížová cesta mohou zůstat na svých místech.²⁰⁷

2.6 Úpravy ve Veverské Bítýšce dle pamětníků

V dnešní době se ještě dá sehnat dost informací od pamětníků tehdejších událostí. A jak zjistíme, tak můžou být i lehce protichůdné.

Dle pana Josefa Janšty²⁰⁸ došlo k úpravám liturgického prostoru na Vánoce v roce 1965. Dřevěný oltář, stejně tak ambon a sedes, vyrobil pan František Dosoudil, měl při tom spolupracovat s pány Procházkou a Poulem. Tehdejší administrátor farnosti P. Arnošt Korec se dle vzpomínek snažil uvést novou liturgii co nejlépe do života. Mělo k tomu sloužit např. to, že P. Korec se modlil lekce z Písma sv. potichu latinsky a ministranti je předčítali česky. Proto se i snažil, aby ministranti měli pravidelné týdenní schůzky, kde si vše nacvičovali. Pro ministranty bylo i důležité, že se do služby u oltáře už zapojovali všichni a ne jen vybraní čtyři a ostatní se na ně dívali z lavice. Dle vzpomínek neměl být spojen s reformami nějaký odpor ze strany farníků, spíše byli nadšení z toho, že jsou jako jedna z prvních farností, kde byly provedeny.²⁰⁹

Dotvoření obrazu změn té doby je zcela jistě možné díky paní Magdě Balabánové²¹⁰, dlouholeté varhanici ve farním kostele. Již v roce 1965 byl zbudován nový dřevěný oltář i se stupínkem. Jako sedes bylo v té době používáno starobylé křeslo, které bylo umístěno na stupni před hlavním oltářem z našeho pohledu vpravo od svatostánku. Nalevo od nového oltáře byl pro čtení z Písma svatého umístěn provizorní pulník. Evangelium i homilii pronášel P. Korec z kazatelny. Nový sedes i ambon, které tvoří celek spolu s oltářem, byly dle jejich vzpomínek pořízeny později, pravděpodobně před koncem roku 1966. A umístěny byly na bocích oltáře, jen opačně než jsou dnes, tzn. že na straně, na níž je kazatelna, byl sedes a na opačné straně oltáře byl ambon, taktéž i abak. Spolu s jejich vybudováním byla odstraněna mřížka. Ještě v té době prý P. Korec častěji chodil na kazatelnu, aby byl dobře vidět a slyšet. V roce 1969 byla provedena generální oprava kostela²¹¹, v rámci níž byly ambon i sedes prohozeny, tudíž i abak byl přemístěn na druhou stranu. A toto uspořádání přetrvává až do dnešní doby.²¹²

207 Srov. DLK, Brno, ref. Š. č. j. 102/72, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Písemnosti farnosti Veverská Bítýška 1950-1990, kart. 5373, inv. č. 16883, sg. A 3.

208 Josef Janšta se narodil v roce 1950 ve Veverské Bítýšce, v současné době působí jako trvalý jáhen ve farnosti Panny Marie v Opavě.

209 Zpracováno dle soukromého emailu z 10. 11. 2021.

Dočetl jsem se i například, že na ranní mši svaté bývalo zhruba tak 500 věřících, na hrubé 200.

210 Je o pár let starší než pan Josef Janšta, pravděpodobně narozena ve druhé polovině čtyřicátých let.

211 O ní jsem se zmiňoval už v předchozí podkapitole.

212 Zpracováno dle osobního svědectví. Vyslechl jsem ji ve dnech 24. srpna 2023 a 3. září 2023.

Dalším pamětníkem té doby je P. Karel Karafiát²¹³, který studoval CMBF v Olomouci společně s P. Vladislavem Dvořákem, rodákem z Chudčic. P. Karafiát vzpomíná, že v době studií byl dvakrát o letních prázdninách u P. Dvořáka v Chudčicích.²¹⁴ Významná pro tuto práci je jeho návštěva v létě 1973. P. Korec měl být v té době na dovolené a P. Dvořák si měl nachystat plány na úpravu liturgického prostoru z důvodu své plánované primice na příští rok, kterou zrealizoval společně s několika dalšími lidmi. Byla odstraněna mřížka a vpředu před lavicemi byl umístěn stůl přikrytý antependiem, poblíž byl ambon i sedes. Sakristie měla být přemístěna dopředu kostela do tehdejší kaple Božího hrobu, aby každá mše svatá začínala průvodem zepředu kostela. Po těchto úpravách odjel P. Karafiát do Prahy a až za měsíc se dozvěděl od P. Dvořáka, co bylo dál. P. Korec prý ztratil řeč a vrátil se na faru. Druhý den řekl, ať to do neděle uvede P. Dvořák do původního stavu.²¹⁵ Nicméně tato vzpomínka se pravděpodobně nedá příliš brát na zřetel, protože nesouzní s písemnými prameny i se vzpomínkami jiných pamětníků.

2.7 Úpravy ve Veverské Bítýšce provedené v současnosti

Mezi lety 1969 až 2007 k velkým změnám v chrámovém prostoru nedocházelo. Jednalo se spíše o běžnou údržbu. Až na jaře 2007, za současného faráře P. Marka Hlávky, proběhla velká oprava elektroinstalace spojená s výmalbou a další větší úpravou liturgického prostoru. V rámci ní došlo v presbytáři k odstranění starého kredenčního oltáříku sloužícího do té doby jako abak²¹⁶ a nahrazení novým stolem, stejný stolec byl dán i na druhou stranu k sedesu. Křtitelnice byla přesunuta dozadu pod kůr, na jejím původním místě, vpředu lodi pod sousoším Svaté Rodiny, byl vybudován nový stupínek pro zpěváky. Mezi další úpravy, které nelze přehlédnout, patří i odstranění původních bočních oltářů²¹⁷ a nahrazení pouhými deskami na postavení výzdoby a na zed' byly pověšeny obrazy sv. Floriána a Panny Marie z těch oltářů. A v neposlední řadě došlo i k odstranění obou zповědnic²¹⁸, od té doby se pro svátost smíření využívá jen Lurdská kaple. U některých lavic byly odnepaměti umístěny cechovní podstavníky²¹⁹, které byly odstraněny a jen se příležitostně vystavují.²²⁰

K tomu se váže úprava provedená roce 2013. Tehdy byl jednak zvětšen stupínek pro scholu u presbytáře, ale také na kůru byly vybudovány nové stupínky pro sbor.²²¹ Dále mezi nejnovější

213 P. Karafiát se narodil v roce 1940, jedná se o kněze olomoucké arcidiecéze, t. č. na odpočinku v Praze.

214 První návštěva se měla konat v létě 1972, kdy farnost navštívil biskup Karel Skoupý se svým sekretářem Aloisem Učným a P. Karafiát se měl zúčastnit oběda jako tzv. bavič.

215 Zpracováno dle vzpomínek P. Karla Karafiáta, které sepsal v rámci soukromé korespondence mezi lety 2021-2022.

216 Podle paní Magdy Balabánové byl pravděpodobně opraven a měl by být uložen v depozitáři.

217 Byly prý v dost špatném stavu, prohnily a nebylo možné je zachránit.

218 Také měly být prohnily.

219 srov. EICHLER, Karel, cit. d., s. 208.

220 Například o tzv. Noci kostelů.

221 srov. HLÁVKA, Marek. Opravy Bítýška. *Farník*. 2013, č. 2, s. 7-8.

úpravy můžeme zařadit předělání tzv. staré sakristie²²² na zimní kapli. A jako zatím poslední úprava byl letos o Velikonocích pod oltářní stůl postaven reliéf Poslední večeře²²³ a v květnu při výročí posvěcení kostela byl požehnán.

2.8 Srovnání s liturgickým prostorem v kostele v Brně – Židenicích

Na začátku 20. století nebyvale rostl počet obyvatel na okrajovějších částech Brna. Nejlidnatější farností v diecézi se stala zábrdovická farnost. Proto v roce 1910 byl postaven kostel v Brně-Husovicích, kde byla i zřízena o rok později samostatná farnost.²²⁴ To se stalo také impulsem pro myšlenku na postavení nového kostela v Židenicích a zřízení nové farnosti na jejich území. Proto byl ustanoven speciální spolek, který se tímto zabýval.²²⁵ Nicméně cesta k postavení kostela nebyla snadná a krátká, jistě i z důvodů ekonomických po 1. světové válce. Základní kámen kostela byl posvěcen 28. října 1928 biskupem Josefem Kupkou.²²⁶ Reálně se kostel začal stavět v roce 1932.²²⁷ Za jeho účasti proběhlo i slavnostní svěcení samotného kostela 27. října 1935.²²⁸ Samostatná farnost byla v Brně-Židenicích zřízena až 1. října 1953.²²⁹

Kostel je postaven jako trojlodní bazilika, okolo presbytáře ukončeného půlkruhovou apsidou jsou umístěny sakristie, křestní kaple, depozitáře a v patře oratoře. Do kostela by se mělo vlézt až 1200 věřících, z toho 250 sedících.²³⁰ V bočních lodích jsou umístěny boční oltáře Božského Srdce Páně, Neposkvrněného početí Panny Marie, sv. Josefa, sv. Anny, sv. Ludmily a sv. Václava. Vzadu pod věží je umístěna kaple Bolestné Panny Marie.²³¹

Hlavní oltář skříňového typu byl vytvořen v roce 1941. Střední části dominuje od roku 1966 socha Panny Marie s Ježíškem, na bocích jsou umístěny reliéfy národních světců. Tato část oltáře se na postní dobu zavírá a oltáři dominují zadní desky s úryvkem z knihy proroka Joela. Taktéž v roce 1966 byla na oltář přidána horní část se sochami Vítězného Krista a andělů. Tím získal tvar dvojramenného kříže. Základ oltáře je dílo architekta Madlmayra, výzdoba pak je dílem bratří Kotrbů. Dále byl do presbytáře v rámci pokoncilních úprav přidán dřevěný obětní oltář ve tvaru stolu, teprve v roce 1995 byl na jeho přední stranu přidán reliéf Poslední večeře od Karla Stádníka.²³²

222 Jedná se o místnost vedle presbytáře na opačné straně, než se nachází běžně používaná sakristie.

223 Vytvořil ho současný brněnský biskup Msgr. Pavel Konzbul.

224 srov. KOLÁŘ, Václav. *Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Brně-Židenicích: 1935-1995: sborník příspěvků k dějinám kostela a náboženského života ve farnosti*. Brno: Knihař, 1995, s. 55.

225 srov. tamtéž, s. 13.

226 srov. tamtéž, s. 18.

227 srov. tamtéž, s. 24.

228 srov. tamtéž, s. 29.

229 srov. tamtéž, s. 31.

230 srov. tamtéž, s. 32.

231 srov. tamtéž, s. 37.

232 srov. tamtéž, s. 32-34.

Pro naši práci je důležité si povšimnout současného vzhledu presbytáře. Jeho pokoncilní úpravy jsou podobné s pokoncilními úpravami v kostele ve Veverské Bítýšce. Jedná se především o stejný typ obětního stolu, ambonu a sedesu. Ve farnosti Židenice na jejich pořízení měl zásluhu bezesporu P. František Bařka.²³³ Dá se říci, že ten měl i na starosti zavádění pokoncilních změn ve farnosti.²³⁴ Ve Veverské Bítýšce v té době působil P. Arnošt Korec, jak již jsem dříve zmínil. Podle výpovědi několika lidí se oba kněží znali. A ²³⁵ Pokračování ve sbližování obou liturgických prostorů pokračovalo až za působení P. Marka Hlávky ve Veverské Bítýšce. Proto je stejného typu i abak. A jako poslední díl byl na přední stranu obětního oltáře v Bítýšce přidán i reliéf Poslední večeře.²³⁶

233 Ve farnosti působil od roku 1954 jako kooperátor, již v té době spolupracoval s tehdejší administrátorem P. Josefem Grossem např. na současné úpravě hlavního oltáře, pořízení nových zvonů nebo varhan. Mezi lety 1969-1971 byl administrátorem farnosti.

234 Svědčí o tom Dotazník o stavu liturgické obnovy ve farnosti z 20. srpna 1965 podepsaný P. Bařkou. Srov. Dotazník o stavu liturgické obnovy ve farnosti, *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Liturgická obnova+úpravy kostelních interiérů 1965-1967, karton 5365, inv. č. 16879.

235 Ve svých vzpomínkách se o tom zmínila paní Magda Balabánová. 14. dubna 2021 se o tom zmínil při rozhovoru i P. Marek Hlávka, židenický rodák a současný veverskobítýšský farář.

236 Dle P. Marka Hlávky to tak bylo od počátku zamýšleno, ale k realizaci došlo až v této době.

3 Obecně o liturgickém prostoru

Pokud se zaměříme teď na obecné informace o liturgickém prostoru, tak hned na počátku si řekněme, co je vlastně cílem sakrální architektury. Jde o to, aby každý z prvků liturgického prostoru do něj zapadal a aby ten celek dokázal vytvořit jednotu. A to takovou, že se bude jednat o co nejvhodnější místo pro slavení tak velikého tajemství, jako je eucharistie.²³⁷

3.1 Stručná historie

Ihned po Ježíšově nanebevstoupení a následném seslání Ducha svatého se křesťané v Jeruzalémě sice stále zúčastňovali modliteb v chrámu²³⁸, nicméně zároveň „*po domech lámali chléb*“ (Sk 2,46). Dá se tedy říci, že křesťané se scházeli v chrámě, ale zároveň i v soukromých domech, kde se lámal chléb a konala sváteční hostina zvaná *agapé*. Kolem roku 100 se začínají *agapé* a eucharistie oddělovat.²³⁹ Tyto domy se nazývaly dům církve (*domus ecclesiae*), byl v nich sál vyhrazený pro bohoslužbu a sál, kde probíhalo vyučování katechumenů. Výraz chrám (*templum*) se užíval pro pohanské chrámy, až později církev přijala i tento výraz. Používaly se spíše názvy *martyrium* či *memoria*, od 4. století se rozšířil název *bazilika*.²⁴⁰ V návaznosti na různé doby se měnily stavební slohy, tudíž i vzhled církevních staveb se měnil, a to po vnější i vnitřní stránce. V průběhu staletí se i vyvíjela liturgie samotná, proto docházelo i k různým úpravám liturgického prostoru. Příkladem může být vnitřní uspořádání kostela, dalo by se říci, že se prosadila myšlenka zdůraznění věřících jako putujícího Božího lidu.²⁴¹ Toto změnil až II. vatikánský koncil, který se vrátil k myšlence prvotní církve a je tedy více zdůrazňována hostina kolem oltáře a určitý christocentrismus, z toho vyplývají dnešní předpisy pro bohoslužebný prostor.²⁴²

3.1.1 Oltář

Nejdůležitějším místem byl zcela logicky vždy oltář. Už starověká polyteistická náboženství stavěla oltáře a obětní na nich si snažila příznivě naklonit božstvo, ale také byl oltář považován za božstvo a snažila se mu obětí dát život.²⁴³ Nicméně vzhledem k tomu, že křesťanství navazuje na judaismus, tak je třeba se více zmínit o oltáři a jeho funkci v době starozákonní. Ve Starém zákoně nalezneme spoustu zmínek o oltáři a oběti na něm. Nejstarší záznam je v knize Genesis, kdy Noe po potopě postavil oltář a přinesl na něm Hospodinu obět' (Gn 8,20). Po příchodu do zaslíbené země staví oltáře i Abram (Gn 12,7n). Velice důležitá je i zmínka v knize Exodus, kdy Mojžíš krví zvířat,

237 srov. BENEDIKT XVI. *Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum Caritatis*. Praha: Paulínky, 2007, s. 49.

238 Až do jeho zničení v r. 70.

239 srov. ADAM, Adolf. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 28, 30-31.

240 srov. POKORNÝ, Ladislav. *Obnovená liturgie*. Praha: Česká katolická charita, 1976, s. 239.

241 Mám na mysli, když si člověk představí nejrozšířenější vzhled, kdy je presbytář a v návaznosti na něj dlouhá loď se spoustou lavic za sebou.

242 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš. *Liturgický prostor*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, s. 22.

243 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 32.

kteře obětoval na oltáři, pokropil oltář i lid na znamení smlouvy uzavřené mezi Bohem a Izraelity (Ex 24,4-8). Nesmíme zapomenout na svátek Pesach²⁴⁴, kdy každá židovská rodina v Ježíšově době v chrámu obětovala beránka, toho pak doma na ohni upekla a jedla s nekvašeným chlebem, hořkými bylinami a zapíjela vínem.²⁴⁵ Tuto večeři slavil Ježíš se svými učedníky a z ní se vyvinula dnešní Eucharistie, pro jejíž slavení je určen oltář. Odjakživa je středem kostela²⁴⁶ a na něm se jednak zpřítomňuje Ježíšova oběť na Kalvárii, ale zároveň je také stolem, z něhož je rozdělen eucharistický pokrm.²⁴⁷ Nejdůležitější ale je, abychom si byli vždy vědomi toho, že oltář v křesťanství se zásadně liší od oltářů jiných náboženství. A to proto, že tím nejdůležitějším ve mši je díkůvzdání a ne oběť.²⁴⁸

Jeho tvar prošel staletími různými změnami. Ve starověké církvi to byl tvar stolu, který byl původně vždy jen před bohoslužbou přinesen a pak zase odnesen.²⁴⁹ V 6. století se začaly objevovat kamenné oltáře, tudíž stabilní. Dalo by se říci, že impulsem byla myšlenka Krista jako úhelného – nárožního kamene zmíněná v Novém zákoně (srov. např. 1 Pt 2,6n nebo Mt 21,42).²⁵⁰ Původně byl v každém chrámu jen jeden oltář, od 6. stol. se na Západě objevují i další. V souvislosti se vzrůstajícím kultem mučedníků od 2. stol. se oltáře často stavěly u jejich hrobů nebo nad nimi. Kde nebyly, tak tam se do nich vkládaly jejich ostatky.²⁵¹ Co se týče dalšího vývoje oltáře, tak původně byl umístěn uprostřed baziliky nebo na okraji apsidy a v průběhu let se posunul až ke stěně apsidy.²⁵² Začaly se stavět určité nadstavby nad oltářem obsahující různé obrazy či sochy, tzv. *retabulum*.²⁵³ Původně se přikrýval oltář jedním lněným plátnem, později třemi. Ze všech stran býval ověšen různými závěsy, po přestěhování oltáře ke stěně zůstal jen na čelní stěně²⁵⁴, který byl mnohdy krásně vyšíván a zakrýval zdobení samotného oltáře. Ve starověku se na oltář směly pokládat jen obětní dary a liturgické texty. Od 8. století se na něm objevují i relikviáře a od 11. století přibyl kříž a svícen.²⁵⁵

3.1.2 Místo pro četbu z Písma svatého

Velký význam v dnešní křesťanské bohoslužbě hraje Boží slovo. Ať už se jedná o jeho četbu nebo následnou homilii, která z něj vychází. Ovšem už v synagogální bohoslužbě v Ježíšově době

244 Ten je každoročně slaven na památku vysvobození Izraelitů z egyptského otroctví.

245 srov. tamtéž, s. 34. Více také: Srov. KUNETKA, František. *Židovský rok a jeho svátky: „Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem“ (Dt 16, 11)*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 30-54.

246 Ovšem ne vždy se musí jednat o geometrický střed.

247 srov. KKC 1182.

248 srov. RICHTER, Klemens, cit. d., s. 265.

249 srov. POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 242.

250 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 35.

251 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 412.

252 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 36.

253 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 412.

254 Tzv. *antependium*.

255 srov. tamtéž.

důležitou roli hrála četba Písma a pak následný výklad (např. Lk 4,16-21). Toto Boží slovo bylo čteno z vyvýšeného místa nazvaného *béma*.²⁵⁶

I v čistě křesťanském prostředí původně existovala taková *béma*, kde seděl biskup s kněžími a četlo se z nich z Písma svatého. Z akustických důvodů se u mřížky mezi apsidou a lodí objevila vyvýšená řečniště s několika stupni, jež dostala název *ambo* či *ambon*. Od 12. stol. se začala objevovat tzv. *lectoria*, byla to určitá nástavba mezi chórem a hlavní lodí. Jenže tímto byl kostel de facto rozdělen na dvě části²⁵⁷, na straně obrácené do lodi byl budován oltář sv. Kříže, u něhož se sloužily mše pro lid. Během baroka došlo na většině míst k jejich odstranění, protože spíš prostorově rušila.²⁵⁸ Kazatelny vznikly až v pozdním středověku v kostelích, v nichž nebylo *lectorium*, a to z důvodů akustických i z důvodu mimoliturgického kázání v národním jazyce.²⁵⁹ Nejdříve byly dřevěné přenosné, kamenné se začaly objevovat ve 14. století.²⁶⁰

3.1.3 Místo pro předsedajícího

Místo, odkud předsedající řídí bohoslužbu, se nazývá *sedes*. Jeho význam je nejen praktický, ale i hluboce duchovní. „*Když spatřil zástupy, vystoupil na horu; a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci. Tu otevřel ústa a učil je.*“ (Mt 5, 1n) Z tohoto úryvku a i z mnoha jiných vyplývá, že bylo dřív zvykem, aby ten, kdo učil, seděl. A to nejlépe na nějakém vyvýšeném místě. V synagogách starší obce seděli na vyvýšeném místě, tzv. *bémě*. Tudíž je přirozené, že takové místo měl v křesťanském prostředí odjakživa biskup.²⁶¹

Původně byla biskupská katedra byla za oltářem uprostřed apsidy, v půlkruhu kolem ní byla sedadla ostatních kněží. Stála na pódiu a opatřena baldachýnem, takže připomínala trůn. V ostatních kostelích také byla místa pro předsedajícího kněze, ovšem od raného středověku ztratila svoji funkci.²⁶² Díky pozdějšímu přestěhování oltáře ke zdi směrem k Východu došlo k jejímu přesunu na tzv. evangelní stranu. A pro kněze vznikly chórové lavice.²⁶³

3.1.4 Svatostánek

Dále je třeba zmínit svatostánek. V druhé knize Mojžíšově čteme přesné pokyny od Boha ke zhotovení schrány na desky smlouvy a svatyně s oltářem, v níž bude uložena (srov. Ex 25-27). Takto byl zbudován v Jeruzalémě chrám s velesvatyní, jak se zmiňuje i autor listu Židům (srov. Žid 9, 2-7). A můžeme možná říci s trochou nadsázky, že zde je předobraz svatostánku. Vždyť nejen oltář,

256 srov. KOTAS, Jan a TICHÝ, Radek. Kazatelna, ambon, béma. *Doxa: zpravodaj Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 2016, č. 1, s. 2.

257 Část pro klérus a šlechtu a část pro lid.

258 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 415.

259 srov. KOTAS, Jan a TICHÝ, Radek, cit. d., s. 3.

260 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 415-416.

261 srov. KOTAS, Jan a TICHÝ, Radek, cit. d., s. 2.

262 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 414-415.

263 srov. POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 245.

ale taktéž svatostánek je velmi význačným místem v kostele či kapli.²⁶⁴ Jeho hlavním úkolem vždy bylo uchovávání konsekrovaných hostií, ale zároveň díky němu můžeme lépe vnímat Ježíšovu přítomnost v chrámu.

V průběhu let došlo k určitému svázání s oltářem, to se začalo objevovat až v 15. století v Itálii a ve Španělsku. Později toto spojení oltáře a svatostánku zevšeobecnělo. Vyjímkou byly např. katedrály, kde byla Nejsvětější svátost uchovávána ve zvláštní kapli.²⁶⁵ Toto spojení trvalo až do II. vatikánského koncilu. Nicméně původně se konsekrované hostie uchovávaly v *sekretariu* (pravděpodobně dnešní sakristie). Nejspíše až ve středověku se začaly uchovávat ve zdi v *presbytáři*.²⁶⁶ Ale vyskytly se v průběhu let i jiné formy svatostánku, jako třeba závěsný.

3.1.5 Místo pro udělování svátostí křtu a smíření

Prvotní svátostí, kterou je člověk osvobozen od moci zla a zároveň se stává členem církve²⁶⁷, je křest. Jan Křtitel křtil v řece Jordánu (srov. Mt 3,6), tam byl od něj pokřtěn i Ježíš (srov. Mt 3,16). Od samého počátku se křtilo, jak svědčí i Skutky apoštolů (srov. Sk 8,38), v proudící vodě. Už ve 4. století se začaly budovat samostatné budovy tzv. *baptisteria*. V nich byla nádrž podobná bazénu nazvaná *piscina*. Byla napuštěná křestní vodou, do níž se sestupovalo po schodech. Většinou byla celkem mělká, proto se křtilo nejspíš tak, že křtěnec stál ve vodě a byl poléván vodou. Původně křtil jen biskup, ale postupně právo křtít přechází i na faráře, proto už stačily jen dřevěné či kamenné kádě. A od románské doby existují kamenné nebo kovové křtitelnice v podobě poháru či kalicha opatřené víkem, jak je známe až do dnešní doby.²⁶⁸ Co se týče umístění křtitelnice, tak podle milánské provinční synody z r. 1576²⁶⁹, by měla být tato postavena vlevo od kostelního vchodu, katedrály by měly mít oddělená baptisteria. A toto schéma se stalo velice častým ve velké části západní církve, mimo jiné i v naší zemi.²⁷⁰ V 8. stol. se objevil zvyk kropit věřící před bohoslužbou svěcenou vodou, tudíž velmi brzy se objevilo, že se věřící kropili sami. Za tím účelem byla ke vchodu umístěna kropenka se svěcenou vodou. Důvodem je, aby člověk vstoupil do kostela s čistým srdcem, ale zároveň aby si i připomenul svůj křest.²⁷¹

V jeruzalémském chrámu velebněji každý den přinášeli oběti za hříchy svoje i dalších lidí (srov. Žid 7, 27). Nicméně Ježíš dal učedníkům po svém zmrtvýchvstání moc odpouštět hříchy (srov. Jan 20, 22-23). Dalo by se říci, že v prvních staletích bylo obrácení hříšníků spíše veřejnou záležitostí. Smrtelné hříchy podléhaly veřejnému pokání, kdy rozhřešení uděloval biskup. Tento

264 srov. KKC 1183.

265 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 36, 52.

266 srov. POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 244-245.

267 srov. KKC 1213.

268 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 416.

269 Již mimochodem svolal sv. Karel Boromejský a měl tudíž na jejím jednání a výsledcích velký vliv.

270 srov. tamtéž, s. 417.

271 srov. tamtéž, s. 419.

úkon šlo přijmout jen jednou za život. Až od 9. století se začala rozšiřovat soukromá zpověď.²⁷² Od 16. století se udílení svátosti smíření usídlilo ve zpovědnících.²⁷³

3.1.6 Místo pro zpěváky

Hudba a zpěv vždy byly součástí různých obětních obřadů v pohanských náboženstvích. Jejich účelem bylo zahnat demony a přivábit bohy.²⁷⁴ Asi i z tohoto důvodu církev v prvních stáletích upřednostňovala jen rezponziální zpěv. Co se týče židovství, z něhož křesťanství vyrostlo, tak chrámová liturgie užívala i hudební nástroje. Ne tak synagogální. Nicméně i zde se zpívaly žalmy a pro čtení z Tóry se používala *kantilace*.²⁷⁵ Bezsporu nejvýznamnějším v dějinách liturgického zpěvu se stal gregoriánský chorál. Zpíval chór kleriků a mnichů, později k nim byli přibíráni i chlapci, který stál kolem oltáře nebo před ním až k mřížce. Pro pěvecký sbor sloužila i středověká lektoria, v době baroka kůr v zadní části kostela. Na něm našly svoje místo v 19. stol. i varhany, jež se začaly objevovat v 8.-9. stol.²⁷⁶ A nachází se v kostelích dodnes.

3.1.7 Věže a zvony

V nejstarších dobách křesťané zvony, které primárně slouží ke svolávání lidí, nepoužívali, protože by v době pronásledování prozradily místo jejich shromáždění. Proto jako první je začala užívat ve svých domech řeholní společenství.²⁷⁷ První věže v průčelích kostelů se objevují od 5. stol.²⁷⁸ Na většinu věží se umísťoval symbol kohouta nebo kříže.²⁷⁹ Během středověku se začaly odlévat zvony stále větší, asi od 12. stol. jich začalo přibývat při jednom kostele, kdy měly různé funkce. K rozlišení začaly dostávat jména podle světců nebo dle jejich určení.²⁸⁰

3.2 Současné předpisy

Než se podíváme blíže na současné uspořádání kostela a předpisů, které se k němu vztahují, tak si musíme uvědomit následující:

Boží lid shromažďující se ke mši tvoří hierarchicky uspořádané společenství, vyjádřené různými službami a úkony v jednotlivých částech bohoslužby. Proto má být prostor posvátné budovy rozvržen tak, aby byl obrazem a předznamenáním tohoto řádu; má umožnit celému shromáždění, aby také navenek mohlo zachovávat své vnitřní uspořádání a aby každý jeho člen mohl dobře konat svou službu. To vše, ačkoli to má vyjadřovat hierarchické uspořádání a různost úkolů, musí vytvářet intimní a těsnou jednotu, aby tak vyzařovala jednota celého svatého lidu. Uspořádání a krása místa i veškerého zařízení ať podporuje zbožnost a vyjadřuje svatost tajemství, které se tu slaví.²⁸¹

272 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 231-232.

273 srov. RICHTER, Klemens, cit. d., s. 241.

274 srov. POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981, s. 37.

275 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 33, 112-113.

276 srov. tamtéž, s. 417-418.

277 srov. POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 247.

278 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 54.

279 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 420.

280 srov. POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 247.

281 IGMR 294.

Obvykle je kostel rozdělen na tzv. presbytář a tzv. loď.²⁸² Ovšem po II. vatikánském koncilu se upustilo od jejich striktního rozdělení v podobě mřížky.

3.2.1 Presbytář a loď

Vzhledem k tomu, že Boží lid je uspořádán hierarchicky na klérus a lid, tak je žádoucí, aby byl oltářní prostor nějakým způsobem zdůrazněný. Ovšem zároveň jsou obě dvě části v Kristu sjednoceny. Proto je třeba se vyvarovat toho, že bude přehnaně vyvýšený²⁸³ a věřící lid v lavicích bude vypadat jako obecenstvo.²⁸⁴

Povšimněme si jednotlivých částí katolického chrámu. Zmínili jsme presbytář, kde se odehrává to nejdůležitější v každé liturgii. Proto je třeba, aby byl oddělen od lodi buď částečným vyvýšením nebo úpravou a výzdobou.²⁸⁵ Pokud bychom se zastavili u onoho vyvýšení, tak ČBK udává normu minimálně 30 cm (nejlépe 3 schody po 10 cm), přičemž šířka nejnižšího stupně by měla být minimálně 60 cm. A to proto, aby bylo zajištěno bezpečné podávání svatého přijímání. V presbytáři se každopádně nachází oltář, ambon a sedes předsedajícího. Dále je tam nezbytný i kříž, ovšem už není striktně řečeno, zda má být třeba postavený na oltáři či třeba visí ze stropu. Pokud je v presbytáři místo, tak tam jsou i další součásti jako například sedadla pro další kněze či ministranty, stolky na odložení bohoslužebného náčiní. Potřebná plocha na osobu jsou 2 m².²⁸⁶

Prostoru pro věřící je většinou vybaven lavicemi, někdy třeba i židlemi, které jsou orientovány směrem k oltáři. V dnešní době se dává přednost centrálnímu řešení před podélným. Je vhodné, aby byly mezi nimi dostatečně prostorné uličky kvůli slavnostním liturgickým průvodům nebo i jako snadný přístup k místu, kde se rozděluje svaté přijímání. V lodi by se měl nacházet i stolec pro obětní dary, u vchodu kroupky. Je počítáno s plochou 1 m² na stojící osobu a 1,5-2 m² na sedící osobu.²⁸⁷

3.2.2 Oltář

Nejdůležitější součástí presbytáře je oltář, který je centrem kostela, proto je ideální, pokud to může být vyjádřeno i architektonicky.²⁸⁸ To ovšem není většinou možné v případě úprav stávajících kostelů. Oltář je buď pevný²⁸⁹ nebo přenosný. V každém kostele musí být oltář, měl by být pevný a mělo by být možné kolem něj obcházet, i z důvodu aby bylo možno slavit mši svatou čelem k lidu. Pevný oltář má být konsekrován. U přenosného oltáře stačí benedikce. V průběhu dlouhé církevní tradice byly do oltářů vkládány ostatky svatých, tento zvyk je zachován stále, ale už se nemusí

282 Přejít mezi presbytářem a lodí se nazývá vítězný oblouk.

283 Třeba na způsob jeviště v divadle.

284 srov. ADAM, Adolf, cit. d., s. 404.

285 srov. IGMR 294.

286 srov. KÚLP, s. 3-4.

287 srov. tamtéž, s. 6.

288 srov. KOPEČEK, Pavel. *Liturgie a architektura: moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 22.

289 Tzn. pevně spojený s podlahou.

jednat o mučedníky. Oltář by měl být vyroben z pevného a důstojného materiálu, menza by měla být z přírodního kamene.²⁹⁰ Velice vhodný je tvar stolu.²⁹¹ Pod oltářem nesmí být pohřbený nikdo kromě svatých, jinak by se na něm nemohla slavit mše svatá.²⁹² Oltář má být vystavěn tak, aby byl přirozeným centrem. Ovšem neznamená to, že musí být nutně v geometrickém středu. V dnešní době je v kostelích budován jeden oltář, ostatní oltáře mají být v oddělených kaplích.²⁹³ Ve starých kostelích, pokud se nedá použít pro dnešní slavení liturgie starý oltář, a není možné ani jeho přesunutí, je vybudován oltář nový.²⁹⁴

„Podstatou oltáře je podstavec a oltářní stůl (*stipes a mensa*).“²⁹⁵ Plocha menzy oltáře má být 70 x 140 cm, výška oltáře 95 – 97 cm, vzdálenost oltáře od vítězného oblouku by měla být minimálně 80 cm, ale je vhodná vzdálenost až 250 cm kvůli prostraci. Oltář má být pokryt bílým oltářním plátnem a to z úcty k eucharistii, jenž se na něm slaví. Na oltáři nebo kolem něj jsou umístěny svícný. Buď přímo na oltáři nebo blízko něj by měl být umístěn i kříž.²⁹⁶ K výzdobě oltáře patří i květiny, ale je třeba u nich zachovávat určitou umírněnost, zvláště s ohledem na liturgickou dobu. A je vhodnější, aby byly rozmístěny spíše okolo oltáře než na oltářní menze.²⁹⁷

3.2.3 Ambon

Další nezbytnou součástí presbytáře je ambon. Ten byl obnoven po II. vatikánském koncilu a jeho význam je v dnešní liturgii širší než ten, který byl dřív u kazatelen:

Ambon je dnes opět chápán především jako místo evangelia jakožto velikonoční zvěsti a odvozeně také pak toho, co na evangelium připravuje a co je rozvíjí, tedy neevangelijních čtení, žalmu, homilie a přímlov. Právě pochopení ambonu jakožto velikonočního místa se skrývá za zvykem zpívat o vigílii z ambonu Exsultet a o Zjevení Páně z něj ohlašovat datum Veliké noci. Ambon naopak není místem komentářů či ohlášek.²⁹⁸

I z těchto důvodů je třeba, aby byl pevný a nejednalo se jen o přenosný pult. Má být dobře viditelný, je třeba, aby z něj byli přednášející dobře slyšet, vhodná výška je 100-120 cm.²⁹⁹ Měl by být také prostranný, aby tam mohlo stát zároveň více přísluhujících.³⁰⁰ Neměl by být využíván pro jiné než bohoslužebné účely. Nejčastěji stojí vlastně na rozhraní presbytáře a lodi. Pokud dochází k úpravě staršího liturgického prostoru, tak je možné využít i původní kazatelnu.³⁰¹

290 srov. KÚLP, s. 4.

291 srov. RICHTER, Klemens, cit. d., s. 265.

292 srov. CIC kán. 1239 § 2.

293 srov. KÚLP, s. 4.

294 srov. IGMR 303.

295 POKORNÝ, Ladislav, cit. d., s. 243.

296 srov. KÚLP, s. 5.

297 srov. IGMR 305.

298 KOTAS, Jan a TICHÝ, Radek, cit. d., s. 4.

299 srov. KÚLP, s. 5.

300 srov. OLM č. 34.

301 srov. KÚLP, s. 5.

3.2.4 Sedes

Sedes je místo, odkud předsedající řídí bohoslužbu a to při vstupních a závěrečných obřadech, ale kde i naslouchá čtenému Božímu slovu, a také se zde věnuje rozjímání ve chvílích ticha.³⁰² I proto je nejvhodnější, aby byl umístěn čelem k lidu na viditelném a čelném místě, ovšem ne před oltářem.³⁰³ Ale konkrétní umístění závisí na dalších okolnostech, jako je třeba umístění svatostánku.³⁰⁴ Vzhledově nesmí připomínat trůn, není vhodné aby byl kamenný. Doporučená výška i hloubka je 50 cm, šířka pak 50-70 cm.³⁰⁵ Sedadla pro jáhna a koncelebrující kněze by neměla být umístěna čelem k lidu. Sedadla pro ostatní přísluhující jsou zřetelně odlišena. Dají se řešit jak formou lavice, tak jednotlivými sedadly, měla by být v prostoru, kde se koná bohoslužba slova.³⁰⁶ Je vhodné je umístit tak, aby jim bylo umožněno snadno vykonávat jejich službu.³⁰⁷

Na boku nebo v pozadí presbytáře se nachází i abak, který slouží jako odkladná plocha pro bohoslužebné náčiní. Může se jednat jak třeba o stolek, tak i o nějaký pult ve výklenku. Vhodná výška je 70 cm.³⁰⁸

3.2.5 Prostor pro scholu a kůr

II. vatikánský sněm se v konstituci *Sacrosanctum concilium* jasně vyjádřil, že i členové chrámového sboru konají liturgickou službu.³⁰⁹ V návaznosti na ni v r. 1967 Kongregace pro obřady vydala instrukci *Musicam sacram* a z ní čerpají i *Všeobecné pokyny k římskému misálu*:

Sbor zpěváků má mít v prostoru kostela takové místo, aby jasně vyniklo jejich poslání: jsou totiž částí shromážděné obce věřících a mají svůj zvláštní úkol. Místo pro ně vyhrazené jim má usnadnit vykonávání jejich služby a každému členovi sboru umožnit plnou účast na mši, totiž účast svátostnou.³¹⁰

Proto je vhodné, aby byl prostor pro scholu umístěn po straně presbytáře, a jeho podlaha může být řešena stupňovitě.³¹¹ Varhany jsou obvykle umístěny na kůru, ale je možné využít i nějaké speciální místo poblíž oltáře, třeba v lodi kostela.³¹² „*Varhany a jiné dovolené hudební nástroje at' jsou umístěny na takovém místě, aby byly nápomocny jak zpěvákům, tak zpívajícímu lidu, a pokud pouze hrají, aby je všichni dobře slyšeli,*“ píše *Všeobecné pokyny k římskému misálu*.³¹³ Dalo by se tedy říci, že není striktně určené místo pro zpěváky, varhany. Předpis ČBK počítá na kůru s prostorem 0,5 m² na zpěváka a 1 m² na hudebníka.³¹⁴

302 srov. RICHTER, Klemens, cit. d., s. 66.

303 srov. KÚLP, s. 5.

304 srov. IGMR 310.

305 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 49.

306 srov. KÚLP, s. 5-6.

307 srov. IGMR 310.

308 srov. KÚLP, s. 6.

309 srov. SC 29.

310 IGMR 312.

311 srov. KÚLP, s. 6.

312 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 53-54.

313 IGMR 313.

314 srov. KÚLP, s. 6.

3.2.6 Adorační a další kaple

U nově stavěných kostelů je vhodné předem naplánovat kapli pro Nejsvětější svátost, která se bude nacházet blízko presbytáře.³¹⁵ Počítá se s plochou 0,5-1 m² na osobu, je vybavena lavicemi, židlemi, klekátky.³¹⁶ Je jasné, že v už stojících kostelích není vždy úplně možné vybudovat adorační kapli. Proto je možné pro jeho umístění použít jiné vhodné místo v presbytáři, přičemž není vyloučen ani starý oltář.³¹⁷ Dle instrukce ČBK je možné použít i některý ze stávajících bočních oltářů. Svatostánek je v každém kostele či kapli jen jeden a je pevný, nepřenosný.³¹⁸ Rozměry nově budovaného svatostánku by měly být 50x50x50 cm, vzdálenost podlahy od spodní hrany dveří by měla být 150 cm.³¹⁹ V dnešní době svatostánek není určen jen jako bezpečné uložení proměněných hostií. Má sloužit i k adoraci věřících, proto by měl být kostel, kde je uchovávána Nejsvětější svátost, alespoň po několik hodin denně otevřen k soukromé adoraci.³²⁰ Pokud není možné mít kostel otevřený, tak je třeba aby byl svatostánek vidět z prostoru, který otevřený je.³²¹ Každopádně je třeba, aby bylo při vstupu do kostela zřejmé, kde je eucharistie uchovávána, proto tam svítí tzv. věčné světlo.³²²

V některých, obvykle větších, kostelích je zřizována i kaple pro slavení eucharistie ve všední dny. Její součástí je oltář, ambon, sedes, lavice či židle a další mobiliář dle velikosti místnosti. Je počítáno s plochou 0,7-1,2 m² na osobu.³²³

3.2.7 Místo pro udělování svátostí křtu a smíření

Dalším místem v kostele je prostor pro slavení křtu. Nachází se tam křtelnice, paškál a odkládací stůl na liturgické knihy a další předměty. Dnes se nachází křtelnice pouze ve farních kostelích a tato by měla být všem viditelná.³²⁴ Mgr. Ing. arch. Tomáš Černoušek ve své publikaci *Liturgický prostor* k tomu výslovně píše: „*Je jen vhodné, aby křtelnice byla situována v presbytáři kostela, do zorného pole účastníků bohoslužby.*“³²⁵ Nicméně dle toho, co by mělo být v presbytáři, tato být v presbytáři nutně nemusí. Jen aby byla dobře vidět. Po většinu roku se u ní nachází paškál, který je ale během velikonoční doby přemístěn k ambonu.³²⁶ U tohoto křestního místa, pokud je umístěno na očích celé shromážděné obce věřících, je vhodné i žehnat vodu před kropením lidu na začátku mše svaté.³²⁷

315 srov. BENEDIKT XVI., cit. d., s. 74.

316 srov. KÚLP, s. 7.

317 srov. IGMR 315.

318 srov. KÚLP, s. 7.

319 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 52.

320 srov. CIC kán. 937.

321 srov. KÚLP, s. 7.

322 srov. BENEDIKT XVI., cit. d., s. 73-74.

323 srov. KÚLP, s. 7.

324 srov. KÚLP, s. 7.

325 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 51.

326 srov. KÚLP, s. 7.

327 srov. RICHTER, Klemens, cit. d., s. 227.

V dnešní době bývá zpovědnice často doplňována nebo nahrazována zpovědní místností. Je vhodné, aby umožňovala jak otevřený, tak anonymní způsob zpovědi. Tento prostor by měl být zvukově izolován a odpovídajícím způsobem by měl být vybaven. Tudíž je vhodné, aby tam byl kříž, dvě židle, klekátka, přepážka. Měl by být do ní přístup z kostelní lodi.³²⁸ Dle srchitekta Černouška: „*Jejich situování je optimální při vstupu do chrámu.*“³²⁹

3.2.8 Prostory s proměnlivou funkcí

Na další prostory s proměnlivou funkcí, které jsou buď na nějaké významově odlišené části kostela nebo ve zvláštní kapli, není kladen žádný zvláštní nárok, kromě požadavku důstojnosti místa. Bývá tam s ohledem na kulturní a náboženské tradice umístován např. betlém, Getsemanská zahrada, Boží hrob či Mariánská kaple.³³⁰

328 srov. KÚLP, s. 7.

329 srov. ČERNOUŠEK, Tomáš, cit. d., s. 53.

330 srov. KÚLP, s. 7-8.

4 Budoucnost liturgického prostoru ve Veverské Bítýšce

Nejdříve jsme se seznámili s konkrétním liturgickým prostorem ve veverskobítýšském kostele. A po nastudování dějin a současných předpisů, které se k liturgickému prostoru vztahují, můžeme přistoupit k tomu poslednímu a nejdůležitějšímu. Zhodnotit, do jaké míry odpovídá současná úprava v Bítýšce těmto předpisům a jaké by si případně žádala změny. O konkrétních místech v chrámu budu pojednávat ve stejném pořadí, v jakém jsem se jimi zabýval v podkapitole o současných předpisech. Rozměry nebudou vždy úplně přesné na milimetry, měřil jsem zhruba po centimetrech.

4.1 Současná úprava a srovnání s předpisy

Současný kostel je barokního slohu. Jeho délka činí 39 m, šířka 16 m. Klenba je vysoká 12,5 m, věž kostela 24,5 m.³³¹ Ve věži kostela jsou zavěšeny čtyři zvony, jeden je zasvěcen sv. Jakubovi, tři pak Panně Marii.³³²

Presbytář se nachází na jednom stupni, jehož výška je 15 cm. Ten je vlastně v přední části dřevěný, to vzniklo při prvních pokoncilních úpravách, aby se docílilo prodloužení presbytáře. Je tedy jasné, že neodpovídá oné třiceticentimetrové normě, zmiňované v předchozí kapitole. Šířka presbytáře činí 770 cm, uprostřed u vítězného oblouku je stupeň zúžen na 470 cm, v tomto místě obvykle stojí kněz či akolyta při rozdávání svatého přijímání. Tudíž šířka pro podávání svatého přijímání je dostatečná. Nicméně presbytář je viditelně oddělen aspoň nějakým stupněm i třeba jiným druhem koberce. Nachází se v něm všechno důležité vybavení. Zmíním se ještě o kříži. V dnešní době je vždy postaven jako součást výzdoby původního oltáře na jeho retabulu. Po většinu roku je malý kovový na baldachýnu, pod nímž je většinou socha Pražského Jezulátka, v době velikonoční socha Zmrtvýchvstalého. V postní době je tam kříž velký s velkými sochami Panny Marie a sv. Jana po stranách. V dřívějších dobách se výzdoba na oltářním retabulu měnila více, v současnosti už je méně zdobná. Dříve býval postaven i menší dřevěný kříž na současném oltáři, protože ten malý kovový býval jen v adventu a v mezidobí pod baldachýnem. Pokud se koná slavnostní liturgický průvod, tak je přinesen kříž, který je postaven na kraj oltáře před něj.

Stávající oltář je dřevěný, má tvar stolu. Je umístěn na speciálním dřevěném stupni, jehož výška je také 15 cm. Nevím, do jaké míry je možné s oltářem pohybovat. Nicméně bude nejspíš hodně těžký, protože je dubový. Ani menza není celá z kamene. Jen uprostřed ní je čtverec z jiného materiálu. Pravděpodobně to bude kámen. Nepodařilo se mi dohledat, kdy a kým byl oltář benedikován. Každopádně je centrem presbytáře, z každé strany se nachází buď sedes, nebo ambon. Bez problémů se dá obejít kolem dokola. Vzdálenost oltáře od schodu do lodi bude požadovaných 80 cm, spíš

331 srov. HLÁVKA, Marek. Drazí farníci. *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*. 2017, č. 2, s. 2.

332 Z těch tří mariánských se jeden používá, nebo donedávna používal, jako tzv. umíráček, jeden jako tzv. poledník.

i o něco více. Konkrétně vzdálenost schodku k oltáři od vzdálenosti schodku mezi presbytářem a lodí je 75 cm. Plocha oltáře je 100 x 200 cm, což je bez problémů splněná norma. Jen by měl být o něco vyšší, jeho výška je jen 90 cm. Je pokryt bílým plátnem, jsou na něm umístěny svícny s voskovými svíčkami. Květiny jsou umísťovány buď na roh oltáře, nebo před něj. Po několika různých úpravách ozvučení kostela je na něm většinou i umístěn mikrofon.

Stejného typu jako oltář je i ambon, taky je dřevěný. Nicméně je celkem pevný. Stejně jako oltář je umístěn na stupni. Nachází se z pohledu věřícího po levé straně oltáře. Jeho výška i s pultem činí 107 – 117 cm, tudíž pro většinu osob je myslím výška přiměřená. Jeho určitou nevýhodou je šířka stupně na němž se nachází, protože ta činí jen 88 cm. Tudíž jen taktak se tam vejdou vedle sebe například dva kantoři při společném zpěvu žalmu. Většinou se používá jen k tomu, k čemu je určen. Občas jsou od něj čteny ohlášky bohoslužeb, pokud současného faráře zastupuje jiný kněz. Naopak přímluvy od něj nezní, většinou je čte nebo zpívá ministrant stojící vedle sedesu.

Ze stejného materiálu jako oltář a ambon je vyrobený i sedes předsedajícího. Taktéž je umístěn na speciálním stupni a na druhé straně oltáře než je ambon. Jeho hloubka je jen 40 cm, šířka 65 cm, výška s područkami je 72 cm, kněz sedí ve výšce 45 cm. Tudíž rozměrově úplně na udávané normy nevychází. V současné době už není k dispozici žádné speciální sedadlo pro jáhna nebo koncelebrující kněze, používají se obyčejné židle, které používají ministranti. Sedadla pro ministranty jsou umístěna v celém presbytáři vždy spíše na bocích buď při zdi, nebo vedle stupně se starým oltářem.

Nalevo i napravo stojí u zdi příruční stolek na bohoslužebné náčiní a knihy. Oba jsou stejného typu, dřevěné, jejich výška je 80 cm, plocha má 55 x 100 cm. Takže jsou vyhovující. U každého z nich jsou obvykle dvě židle pro příslušující.

Vpředu lodi v pravém rohu pod reliéfem Svaté Rodiny jsou zřízeny speciální stupně pro scholu. Jedná se o dva stupně, každý z nich je vysoký 20 cm. Využívány jsou většinou o dětských mších, zpívají z nich většinou jen děti. Sbor dospělých zpívá z kůru, kde jsou umístěny i varhany.

V prostoru pro věřící lid jsou dřevěné lavice v podélném uspořádání. Ulička mezi nimi je dostatečně široká pro dvě řady věřících, které přistupují ke svatému přijímání i dvě řady, které odcházejí. Na bocích jsou uličky užší. Tudíž uprostřed je bez problémů možný slavnostní liturgický průvod o větších svátcích. Ten prochází ze sakristie vně kostela. Vzdálenost od vítězného oblouku k první lavici je 340 cm, proto se dost využívá i prostor před lavicemi před presbytářem. Před oltářem stojí a klečí například ministranti při bohoslužbě oběti. Nebo při velkopáteční prostraci se do něj vejde kněz s několika ministranty, zbytek leží v hlavní uličce. V neposlední řadě je tam i dostatek prostoru pro máry a rakev se zemřelým při pohřbu a věnce květin okolo rakve. V prostřední uličce

je stolek na obětní dary, na každé straně hlavního vchodu je stojánek s kropenkou. U bočního vchodu kropenka není, ale je to dáno i tím, že ten se obvykle nevyužívá.³³³

Svatostánek je součástí retabula původního oltáře v presbytáři. Kostel úplně otevřený nebývá, alespoň za příznivého počasí je otevřená alespoň předsíň, z níž lze svatostánek vidět. Na obou bočních stěnách presbytáře svítí lampa s tzv. věčným světlem.

Na pravé straně chrámu je vstup do sakristie. Vchod je tam z presbytáře a zvenčí. Souměrně nalevo je podobná místnost, která dřív sloužila jako skladiště a přezdívalo se jí stará sakristie, z ní vedly schody na kazatelnu.³³⁴ Dnes je z ní vybudována tzv. zimní kaple, je v ní nízký stupínek, kam se vejde menší přenosný oltář, ambon i sedes. A pak prostor na umístění židlí pro věřící, jehož rozměry jsou 300 x 400 cm. Pokud bychom vycházeli z plochy na osobu, kterou pro tyto kaple stanovila ČBK, tak by se tam vešlo 10-17 osob. Což nepostačuje většinou ani pro účast na středečních mších svatých, které bývají většinou nejméně využívány. Bývalo tam většinou tak minimálně 20 věřících. Nicméně pravidelně v současné době tato kaple využívána není, protože není možné zabezpečit kostel po tu dobu, kdy budou všichni věřící v kapli.

Křtitelnice je v současné době od r. 2007 odsunuta dozadu pod kůr do rohu vedle bočního chodu. Paškál stojí na kraji lodi pod kazatelnu.³³⁵ Tudíž křest se vždy odehrává vpředu lodi před lavicemi na straně, na níž je kazatelna, bývá tam postaven menší stolek na odložení např. svatých olejů či vody. Místo pro křtitelnici je tedy nevhodné, původní místo pod reliéfem Svaté Rodiny, kde se dnes nachází stupínky pro scholu, bývalo vhodnější.

Pro slavení svátosti smíření slouží většinou kaple Panny Marie Lurdské pod kůrem. Je vybavena jen dvěma židlemi a klekátkem, anonymní způsob zpovědi rozhodně neumožňuje.³³⁶

Mezi místa s proměnlivou funkcí bychom mohli zařadit již zmiňovanou kapli Panny Marie a zpovědní místnost, v níž bývá o velikonočním triduu zřízen Boží hrob. Dále třeba bývalý boční oltář Panny Marie, kde bývají v květnu májové pobožnosti a na Zelený čtvrtek je toto místo upraveno jako Getsemanská zahrada. I z toho důvodu tam je dostatečně velký dřevěný stupeň, který umožňuje klečení nejen celebranta, ale i přísluhujících. Jeho rozměry jsou 300 x 130 cm, výška je 20 cm. A zmiňme i výklenek pod kůrem na levé straně³³⁷, kde bývá v posledních letech o Vánocích instalován betlém, jenž pak zakrývá prostřední část křížové cesty.³³⁸

333 Pamatuji si, že se použil jen jednou a to při pohřbu P. Stanislava Vídenského v r. 2002.

334 Ty byly při poslední velké rekonstrukci v r. 2007 odstraněny, tudíž ta je dnes nepřístupná.

335 Samozřejmě mimo velikonoční dobu, kdy bývá umístován vedle ambonu do uličky mezi oltář a ambon.

336 Ten není možný od odstranění zpovědnic v r. 2007.

337 Na pravé straně se v těchto místech nachází boční vchod.

338 V době mého mládí stával napravo uprostřed kostela, kde zakrýval prvních pět zastavení křížové cesty. Kvůli němu se i posouvala zadní část lavic, aby byl k němu přístup z prostřední uličky.

4.2 Návrh změn

Je vidět, že by si liturgický prostor ve farním chrámu sv. Jakuba zasloužil nějaké další úpravy. Presbytář by měl být vyšší.³³⁹ Pokud by byla snaha toho docílit pouhým přidáním stupně stejné výšky, tak už nebude v rovině sakristie a presbytář. Tím pádem tam vznikne schod, který může být problematický pro nějakého staršího kněze nebo menší ministranty. Je tu také možné zasáhnout do toho více, snížit současný schod a vybudovat dva nové stejně vysoké, aby tedy vznikly tři schody po 10 cm. Ovšem ani to nám nepomůže v otázce vchodu do presbytáře ze sakristie. Tudíž by bylo asi lepší zvýšit i podlahu v sakristii. Bude sice do ní schod zvenčít, ale alespoň v kostele to bude bezpečnější. Každopádně by se nejspíš jednalo o dřevěné stupně, asi není příliš myslitelné dělat stupně kamenné.

Je logické, že se teď zastavím u otázky oltáře. Nejdříve je zde problém toho, že je dřevěný. Nebylo by tolik let po koncilu záhodno začít uvažovat o trvalém kamenném oltáři? Když byl letos mezi jeho nohy vkládán reliéf Poslední večeře, bylo to prezentováno jako dokončení oltáře do zamýšlené podoby. Ano, možná to tak opravdu P. Korec tehdy v šedesátých letech zamýšlel. Ovšem bylo to v jiné době. A pokud byl opravdu tak aktivní v zavádění těch určitých „novot do liturgie“, jak čtu nebo slyším, tak se domnívám, že později, kdyby mu to bylo umožněno, by se otázkou kamenného oltáře zcela vážně zabýval. Mohl by být zbudován v místě toho současného, jen ho udělat vyšší a z jiného materiálu. Pokud by se měnil oltář, vyměnil bych při té příležitosti i ambon a sedes, aby byly stále podobného typu.

Napadlo mě i řešení využít původní oltář. Jeho velikost je dostatečná.³⁴⁰ Žádalo by si to odstranit retabulum a přemístit tím pádem svatostánek. Ten buď umístit do tzv. zimní kaple a udělat z ní kapli adorační³⁴¹ nebo ho přemístit nastálo na místo, kde bývá Getsemanská zahrada.³⁴² Ale má to několik vad. Za prvé nevím, zda by to bylo přijatelné pro památkáře. Za druhé by to znamenalo odstranit skříně se svícny a dalšími věcmi potřebnými v kostele, které se momentálně nacházejí za původním oltářem. Je otázka, kam pak ty věci dát.³⁴³ No a za třetí by byl ten oltář dost daleko od věřících. Maximálně v tom případě přidat mezi oltář a současné lavice nějaké další.

I když se na oltář smí umístit svíce, tak bych doporučoval používat nějaké vyšší svícny, které by stály před ním. Podobné je to i s květinami. Jde o to, aby na oltáři bylo co nejméně věcí, protože to nejdůležitější jsou kalich, miska a misál.

Umístění ambonu je vyhovující, protože je myslím zřejmé, že tvoří určitý celek s oltářem, neboť u obou se jedná o stůl pro Krista. Je tam jen problém s prostorem, například pokud žalm zpívá

339 Takovou vizi představil i P. Marek Hlávka v lednu 2022.

340 Menza má plochu 120 x 250 cm, výška je 100 cm.

341 Ale pak by si to žádalo otevírat kostel k soukromé adoraci nebo tuto kapli zpřístupnit zvenku vybudováním vchodu.

342 Ale tomu asi brání, že se nejedná úplně o oltář, že je tam už jen deska.

343 Protože původně se ty věci nacházely v tzv. staré sakristii a jejím přebudováním na tzv. zimní kapli se musely přemístit.

více kantorů. Pokud by se tedy zvyšoval presbytář, tak by se daly nejspíš zrušit současné stupně pod oltářem, sedesem a ambonem. Tudíž by tam bylo ihned místa více. Kazatelna není příliš využitelná i pro její problematickou přístupnost. Nicméně obávám se, že je památkově chráněná, a tudíž by se odstranit nedala, stejně jako oltářní retabulum.

Jak jsem nastínil už dříve, nechal bych vyrobit i nový sedes. Ten stávající by se mohl používat příležitostně pro koncelebrujícího kněze, příp. jáhna, aby bylo jeho sedadlo odlišeno od židlí pro ministranty.³⁴⁴

Stupně pro scholu jsou myslím udělány dobře, jen je škoda, že se málo využívají a sbor dospělých zpívá většinou z kůru.

Co se týče prostoru pro věřící, tak největším nedostatkem je špatná podlaha a v dost špatném stavu jsou i lavice, tudíž si žádá velkou rekonstrukci spočívající v nové podlaze. A i výměně lavic. Je teď otázkou, zda by se v rámci rekonstrukce podlahy v lodi nedala udělat i rekonstrukce podlahy v presbytáři. Třeba částečně snížit podlahu v lodi a podlahu v presbytáři tedy už nezvyšovat tolik.

Vzhledem k velikosti tzv. zimní kaple je tato právě málo vhodná pro slavení mších svatých a proto by se dalo vážně uvažovat o jejím přebudování na kapli adorační, jak jsem nastínil výše.

Křtitelnice je v nevhodném místě, proto bych ji vrátil dopředu před lavice. Na jejím původním místě již stojí stupínky pro scholu, tudíž by bylo vhodné ji dát na opačnou stranu pod kazatelnu. A tak by tam mohla být i žehnána voda pro kropení lidu na začátku mše svaté.

Co se týče zpovědní místnosti, tak by si žádala nějak oddělit prostor kněze a kajícíka, aby umožnila anonymnější zpověď. Možná by stačil nějaký závěs. A opravit dveře, občas se hůř zavírají a nemusí úplně bránit před proniknutím hlasů ven. Ovšem před Vánocemi a Velikonocemi zpovídají většinou další dva zpovědníci, tudíž se pro zpovídání využívají i sakristie a zimní kaple. Navrhoval bych pořídit pod kůr alespoň jednu zpovědnici, ovšem už s dveřmi, jaká bývá ve spoustě kostelů.

³⁴⁴ Dříve stávalo v presbytáři na boku u dveří do sakristie staré křeslo, které se využívalo pro tyto příležitosti, při rekonstrukci v r. 2007 bylo odstraněno a používají se již zmiňované židle.

Závěr

V úvodu jsem předesťel, že jedním z důvodů, proč jsem zvolil toto téma bakalářské práce bylo, že jsem narazil na různé vzpomínky na úpravy, které v chrámu Sv. Jakuba Staršího ve Veverské Bítýšce nastaly v rámci liturgické reformy po II. vatikánském koncilu. Ověřil jsem, že se vzpomínky pamětníků rozcházejí. Zvláště ta P. Karla Karafiáta úplně vybočuje a neodpovídá ani písemným pramenům. Proto se podařilo lépe zmapovat, jak to tu v té době vypadalo. A ověřil jsem si, že tehdejší administrátor P. Arnošt Korec byl člověk na pravém místě, který se opravdu snažil co nejlépe uvést ve farnosti do života závěry II. vatikánského koncilu obsažené v konstituci *Sacrosanctum concilium* i dalších později vydaných dokumentech.

Mým dalším záměrem bylo porovnat současný interiér kostela s platnými předpisy. Nedá se jistě říci, že je vše špatně. Ale zároveň i ne ve všem úplně vyhovuje. Proto se potvrdilo to, co jsem se již na začátku domníval, že by bylo vhodné o úpravě liturgického prostoru do budoucna přemýšlet. Proto bych rád, pokud by tato práce přispěla k určité diskuzi v rámci farnosti, případně do budoucna vzniklé pastorační rady, společně s farářem, o tom, jak by se dal chrámový prostor vylepšit, aby ve všem odpovídal současným předpisům a zároveň byl i příjemný pro věčící lid. Vyžádalo by si to jistě další studie, i v koordinaci s Národním památkovým ústavem a Biskupstvím brněnským. Jedná se především v první řadě o oltář, dále třeba i křtitelnici nebo zpovědní místnost.

Studium historie farnosti mě přivedlo i k závěru, že zde působila řada opravdu dobrých kněží, kteří se snažili pečovat nejen o to viditelné, což jsou sakrální památky, ale i o duchovní blaho svěřených duší, aby se všichni mohli jednou sejít u Nebeského Otce. Jistě by nebylo do budoucna úplně špatné se minimálně něčím z jejich činnosti inspirovat, ale to je úkol spíše pro pastorační radu či nějakou vysokoškolskou práci s pastoračním tématem a ne liturgickým.

Bibliografický seznam

Prameny

- *Bible: písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Překlad Miloš Bič. 2. katolické vyd. Praha: Zvon, 1991. 1007, 283 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-7113-009-5.
-
- *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Diecézní liturgická komise (DLK) – zápisy z jednání, různé 1964-1990, karton 5364, inv. č. 16878.
- *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Liturgická obnova+úpravy kostelních interiérů 1965-1967, karton 5365, inv. č. 16879.
- *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Písemnosti farnosti Veverská Bítýška 1950-1990, kart. 5373, inv. č. 16883, sg. A 3.
- *Diecézní archiv Biskupství brněnského*, Přílohy k vizitačnímu protokolu – „Otázky o liturgické obnově“ 1966, karton 5365, inv. č. 16880.
- *Liber Parochialis Ecclesiae Aichorno Biteschensis* [online]. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/fwg_idx.idx?p_oblast_id=2&p_cs_id=2360.

Literatura

- ADAM, Adolf, Liturgika, *Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, 1. vyd. Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s r.o., 2001, ISBN 80-7021-420-1.
- BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-268-7.
- BENEDIKT XVI. *Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum Caritatis*. Praha: Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-32-1.
- ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Koncepce úprav liturgického prostoru*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002.
- ČERNOUŠEK, Tomáš. *Liturgický prostor*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995.
- EICHLER, Karel. *Paměti panství Veverského*. Reprint původního vydání knihy, vytištěné vlastním nákladem autora, Brno 1891. Veverská Bítýška: Obecní úřad, 1995.
- EICHLER, Karel. *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*. Brno: Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje, 1887.

- *Katechismus katolické církve*. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6.
- *Kodex kanonického práva: úřední znění textu a překlad do češtiny: latinsko-české vyd. s věc. rejstř.* Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.
- KOLÁŘ, Václav. *Kostel sv. Cyrila a Metoděje v Brně-Židenicích: 1935-1995: sborník příspěvků k dějinám kostela a náboženského života ve farnosti*. 1. vyd. Brno: Knihař, 1995. ISBN 80-901924-1-6.
- KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI, *Všeobecné pokyny k římskému misálu*, Praha: Česká biskupská konference, 2003.
- *Konstituce o posvátné liturgii „Sacrosanctum Concilium“ II. vatikánského koncilu*. In: KUNETKA, František. *Dokumenty liturgické obnovy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.
- KOPEČEK, Pavel. *Liturgie a architektura: Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3959-4.
- KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reformy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 202. ISBN 978-80-7325-419-3.
- POKORNÝ, Ladislav. *Obnovená liturgie*. Praha: Česká katolická charita, 1976.
- POLC, Jaroslav V.; BRADÁČ, Josef a ŠVÉDA, Zdeněk. *Posvátná liturgie*. Druhý vatikánský sněm, 8. Řím: Křesťanská akademie, 1981.
- RICHTER, Klemens. *Liturgie a život: smysl liturgie, mše, církevní svátky, svátostná znamení*. 2. rozš. vyd., Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-575-5.

Časopisy

- *Farník, zpravodaj farností Veverská Bítýška a Lažánky*.
- *Zpravodaj města Veverská Bítýška*.

Internetové zdroje

- BRYCHTA, Milan a LOUTOCKÝ, Evžen. *Cholerový hřbitov-místo historie naší obce. Ozvěna-občasník mikroregionu Veveří* [online]. 2000, roč. 1, č. 2, s. 1-2 [cit. 2023-10-26]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/prameny/html/d017/d017.html>.
- FORETNÍK Jan. *Farní kostel sv. Jakuba*. In: *Veverská Bítýška - oficiální stránky města* [online]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/page.php?section=turistika&show=kostel>.

- REIMER, Radim a VALEŠ František. Historie. In: *Veverská Bítýška - oficiální stránky města* [online]. Dostupné na: <https://www.obecveverskabityska.cz/page.php?section=historie&show=historie>.
- Vysvěcení pietního místa bývalého cholerového hřbitova. In: *Farnosti Veverská Bítýška a Lažánky* [online]. 29. 4. 2001 cit. [2023-10-26]. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/fwz_idx.idx?p_oblast_id=1&p_cs_id=1796&p_pc=6&p_den=.

Vysokoškolské práce

- KLUSÁČEK, Martin. *Liturgické úpravy farních kostelů v Brně po Druhém vatikánském koncilu a jejich liturgická, právní a umělecká opodstatněnost* [online]. Olomouc, 2018. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, katedra Liturgické teologie. Vedoucí práce Pavel Kopeček, s. 9. Dostupné na: https://library.upol.cz/arl-upol/cs/detail-upol_us_cat-0250976-Liturgicke-upravy-farnich-kostelu-v-Brne-po-Druhem-vatikanskem-koncilu-a-jejich-liturgicka-pravni-a/?disprec=1&iset=1.
- LAŠTOVIČKA, Jaroslav. *Osobnost Františka Ehrmanna (1866-1918)* [online]. Olomouc, 2017. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Jitka Jonová, s. 45. Dostupné na: https://library.upol.cz/arl-upol/cs/detail-upol_us_cat-0219965-Osobnost-Frantiska-Ehrmanna-18661918/?disprec=1&iset=2.
- SEIFERTO VÁ, Šárka. *Zvony kostela svatého Jakuba ve Veverské Bítýšce*. Ostrava, 1999. Seminární práce. Filosofická fakulta Ostravské univerzity, obor dějiny umění a péče o kulturní dědictví.
- STAŇKOVÁ, Nad' a BUBLAN, František. *Dějiny farnosti Veverská Bítýška* [online]. České Budějovice, 2000 [cit. 2023-10-30]. Seminární práce z českých církevních dějin. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta. Vedoucí práce Martin Weis. Dostupné na: http://nasefarnosti.cz/fwz/clanek?zkratka=FW_59#N026.

Seznam zkratk

IGMR Všeobecné pokyny k římskému misálu

CIC Kodex kanonického práva

KKC Katechismus katolické církve

KULP Koncepce úprav liturgické prostoru vydaná Českou biskupskou konferencí

SC Sacrosanctum concilium